

SV-regeringens forudsætninger og forløb

AF

SØREN BORCHSENIUS

»De mere fundamentale balanceproblemer har vi 'pyntet' på, men ikke virkelig angrebet«¹

KNUD HEINESSEN, 1978

Om aftenen den 28. august 1978 trådte Anker Jørgensen og Henning Christophersen ud fra Marienborg og meddelte den ventende presse, at de gik i regering sammen. Da var det 35 år siden, at de to partier sidst havde siddet i samme regering. Dengang var det Tysklands okkupation af Danmark, der havde fremmet ideen om en samlingsregering. I 1978 var Danmark ikke besat, alligevel fandt Socialdemokratiet (S) og Venstre (V) det nødvendigt at gå sammen. Det var nødvendigt for »at bidrage til at skabe den større politiske stabilitet, som er forudsætningen for en konsekvent og mere langsigtet økonomisk politik«.²

At S og V, der havde været hinandens modsætning i hele det 20. århundrede, fandt det påkrævet at gå sammen, kan kun forstås ud fra det perspektiv, at de to partier må have fundet, at der var tale om en alvorlig krisesituation. SV-regeringen blev en fiasko. Det er historisk interessant at se hvorfor, da en SV-regering, hvis den var blevet en succes, kunne have vendt op og ned på det traditionelle partimønster med to blokke over for hinanden. Og måske kunne en politisk succesrig SV-regering også have løst den økonomiske krise?

Artiklen vil med udgangspunkt i ovenstående se nærmere på SV-regeringens forudsætninger og forløb med særlig vægt på regeringsdannel-

¹ Knud Heinesens kommentar faldt den 14.6.1978 under forhandlingerne om en flertalsregering. Per Hækkerups arkiv. Arkivnr. 55. Kassenr. 40. Jeg har omformuleret Heinesens kommentar, der i Per Hækkerups version lyder: »De mere fundamentale øko. problemer (balanceproblemer) har vi „pyntet“ på, men ikke virkelig angrebet«.

² SV-regeringens 20-punktsprogram h.c.f *Weekendavisen Berlingske Aften* (WBA) 1.9.1978.

sesprocessen.³ Det er tesen, at en stor del af forklaringen på SV-regeringens fiasko skal findes her.⁴

Den politiske og økonomiske udvikling 1973-1978

Ved valget den 4. december 1973 blev antallet af partier fordoblet fra 5 til 10. Dette medførte, at flere partier skulle gå sammen for at danne et flertal. Kort efter valget dannede V en mindretalsregering under Poul Hartlings ledelse. Under Hartling-regeringen fra 1973 til 1975 var V afhængig af enten Fremskridtspartiets (Frp.) eller S's stemmer for at få sine forslag igennem, idet centrumpartiernes og De konservatives (K) stemmer ikke var nok. I starten af 1975 faldt V-regeringen pga. et mistillidsvotum, hvor flere af de små borgerlige partier var med til at fælde Hartling. Efterfølgende var V, K, Kristeligt Folkeparti (Kr.F) og Centrumdemokraterne (CD) tæt på at danne regering, men Hartling valgte i sidste øjeblik at aflyse pga. Frp.'s trussel om at vælte regeringen. Anker Jørgensen blev herefter leder af en socialdemokratisk mindretalsregering, til trods for at der var klart borgerligt flertal. Anker Jørgensens mindretalsregeringer fra 1975 til 1978 var ligesom Hartling-regeringen præget af, at de ikke kunne få deres forslag igennem alene med centrumpartierne. Partiet var nødt til at få enten K eller V med.

Samtidig med at flertalsdannelsen blev vanskeliggjort, blev Danmark ramt af en økonomisk krise. På få år steg arbejdsløsheden fra omkring 20.000 mennesker i 1973 til op over 180.000 mennesker i 1978, samti-

³ Denne artikel bygger hovedsagelig på Per Hækkerups arkiv og Anker Jørgensens dagbøger. Hækkerup døde i foråret 1979 og stoppede notaterne flere måneder før sin død, men han har dog taget notater fra selve regeringsdannelsesforløbet i 1978. Hækkerups notater er ofte temmelig kortfattede, men de er væsentlige, da han tilhørte partiledelsens inderkreds.

Hækkerups arkiv rummer en lang række embedsmandsrapporter både fra regeringsdannelsesperioden og fra det centrale overenskomstforlig i 1979. Flere af disse rapporter er centrale, dels fordi de glimrende belyser den afstand, der kan være mellem embedsmændenes anbefalinger og de politiske realiteter, dels fordi de viser, hvilke emner der var i spil under regeringsforhandlingerne mellem S og V.

Anker Jørgensens dagbøger er en væsentlig kilde til belysning af SV-regeringens forudsætninger og forløb. I årene 1978 og 1979 er der flere 'huller' i dagbogen, men Anker Jørgensen har beskrevet de mest centrale perioder. Han har skrevet udførlig dagbog under regeringsdannelsesprocessen og har også skrevet om de centrale overenskomstforhandlinger i 1979. Alt arkivmateriale er fra Arbejderbevægelsens Bibliotek og Arkiv (ABA).

⁴ Blandt samfundsforskere og journalister har SV-regeringen ikke været genstand for en egentlig selvstændig analyse, men adskillige er kommet med deres tolkninger af, hvorfor SV-regeringen blev en fiasko. En gruppe har lagt hovedvægten på, at de to partier ikke kunne blive enige om, hvordan man skulle løse den økonomiske krise (Erik Damgaard: *Crisis politics in Denmark 1974-1987*. I Erik Damgaard et al.: *The Politics of Economic Crisis*. England 1989. s. 75). Andre har fremhævet LO's manglende opbakning som den altafgørende årsag til, at regeringen kun kom til at fungere i et år (Hanne

dig med at landet oplevede høj inflation. Oven i dette fik Danmark fra 1976 og frem store underskud på betalingsbalancen.⁵

De danske regeringers svar på de økonomiske udfordringer var yderst mangelfuld. Selvom S og de 'ansvarlige' borgerlige partier⁶ så grundlæggende ens på den økonomiske krise og midlerne til dens løsning, var samarbejdet hen over midten vanskeligt.⁷ S var enig med de borgerlige partier i, at den bedste løsning på de økonomiske problemer var at føre en stram indkomspolitik for at afhjælpe den dårlige konkurrenceevne. Alligevel voldte spørgsmålet store problemer for S, dels fordi det knyttede forslag om Økonomisk demokrati (ØD), LO's indforståelse og andre betingelser til spørgsmålet, dels fordi LO var modstander af indkomspolitik, med mindre bestemte betingelser (herunder ØD) var opfyldt.⁸

S gennemførte flere indkomspolitiske indgreb fra 1975 til 1978, men hver gang blev indgrebene svage og halvhjertede. Lønstigningerne lå konstant over 10% p.a. – langt over hvad der var annonceret offentligt. Specielt det tætte forhold til LO, men nok også truslen fra venstrefløjspartierne og uenigheden i folketingsgruppen om den økonomiske strategi kan forklare, hvorfor indgrebene blev mangelfulde. S kunne dog blive ved regeringsmagten, fordi de borgerlige slet ikke kunne finde ind i et konstruktivt samarbejde. De bekrigede hinanden, hvorved det var let for S at spille dem ud mod hinanden. S havde således takket være de borgerliges uenighed og vælgernes fortsatte støtte et stort råderum,

Rasmussen og Mogens Rüdiger: *Tiden efter 1945*. Gyldendals *Danmarks historie*. Bd. 8. Kbh. 1990. s. 286ff.). En tredje gruppe placerer mere eller mindre entydigt ansvaret for SV-regeringens forlis hos Anker Jørgensen (Søren Mørch: *24 statsministre. 24 fortællinger om magten i Danmark i det tyvende århundrede*. Kbh. 2000. s. 384ff).

De politikere, der selv deltog i regeringen og i regeringsdannelseprocessen, lægger i høj grad skylden på LO (Interview med Christophersen i Thomas Larsen: *Erobreren*. Kbh. 1997 s. 48f. Interview med Heinesen i *Politiken* 29.8.1999), mens politikere fra andet geled har peget på, at Marienborgaftalen blev uklar og visionsløs, og at dette bidrog væsentligt til SV-regeringens forlis (Thomas Larsen: *I godtvejr og storm. Samtaler med Anders Fogh Rasmussen*. Kbh. 2000. s. 46, Thomas Larsen: *Auken. En familiefortælling*. Kbh. 1999. s. 140, Thomas Larsen: *Lykketof*. Kbh. 2003. s. 89).

⁵ I 1976 var underskuddet oppe på 12 mia.kr., men i 1978 var underskuddet ca. 4 mia.kr. mindre. Palle Svensson: *Demokratiets krise? En debat- og systemanalyse af dansk politik i 1970'erne*. Århus 1996. s. 245ff.

⁶ Her tænkes på Det radikale Venstre (R), Kr.F, CD, V og K.

⁷ Såvel de 'ansvarlige' borgerlige partier som S anførte, at årsagen til den økonomiske deroute skulle findes i en kombination af den internationale recession og Danmarks dårlige konkurrenceevne. De var ligeledes enige om, at de to største problemer var arbejdsløsheden og betalingsbalancen. Svensson (1996). s. 189ff.

⁸ Damgaard (1989). s. 75. S viste sig dog ved flere lejligheder op gennem 70'erne villig til at udskyde spørgsmålet om ØD og flere af partiets andre betingelser for at opnå forlig med de borgerlige om indkomspolitikken. S's betingelser for at føre indkomspolitik kan derfor ikke ses som ultimative. Svensson (1996). s. 192.

hvorfor partiet kunne tillade sig at tage større hensyn til bl.a. det interne sammenhold i bevægelsen.⁹

SV-REGERINGENS FORUDSÆTNINGER

Den 9. maj 1978 sendte V en indbydelse til K, Kr.F og CD om et samarbejde. Pointen med indbydelsen var at samle oppositionen, så den stod stærkere over for S og endvidere stod som en realistisk mulighed, når et regeringsskifte blev muligt. Alle partier accepterede indbydelsen, og den 17. maj mødtes de for første gang. På mødet aftaltes regelmæssige kontaktmøder og afstemning af den politiske strategi.¹⁰

Møde i 'Kredsen'

Den 26. maj 1978, kort tid efter V's udspil, mødtes S's øverste ledelse, 'Kredsen'.¹¹ På dette møde blev muligheden for en SR-regering diskuteret, men man drøftede også et »måske endda mere snævert samarbejde SVR«. ¹² Det må næsten være et regeringssamarbejde, Anker Jørgensen tænkte på, da han endvidere talte om, at »Hvis *kun* forlig kunne en del måske klares med SKR«. ¹³

Det lader dog ikke til, at 'Kredsen' fandt nogen afklaring på diskussionen. I hvert fald ringede Anker Jørgensen først næste dag til Heinesen og bad ham om at tage kontakt til R med henblik på en SR-regering. I de næste par dage forhandlede Heinesen med R. Det overraskede Heinesen, at R var forholdsvis tøvende over for ideen, men forhandlingerne fortsatte.¹⁴

I dagbogen udtrykte Anker Jørgensen den 1. juni bekymring over 'firkloverets' samarbejdsbestrebelse. Og den 2. juni annoncerede Anker Jørgensen, at S ville søge at danne en flertalsregering, hvilket ifølge Anker Jørgensens dagbog betød, at S gik efter at danne en SVR-regering.¹⁵

⁹ Peter Nannestad og Christoffer Green-Pedersen: *Keeping the Bumblebee Flying: Economic Policy in the Welfare State of Denmark, 1973-99*. Nov. 2000. Artiklen er hentet fra Green-Pedersens hjemmeside.

¹⁰ *WBA* 19.5.1978.

¹¹ 'Kredsens' medlemmer skiftede løbende gennem Anker Jørgensens regeringsperiode. På dette tidspunkt bestod 'Kredsen' af Hækkerup, Heinesen og Jens Risgaard Knudsen.

¹² Anker Jørgensen: *Brændingen. Fra mine dagbøger 1978-1982*. Bd.3. Århus 1990. s. 42f.

¹³ *Ibid.*

¹⁴ *Ibid.* s. 43ff.

¹⁵ *Ibid.* s. 60f.

Beslutningen forekommer unægtelig lidt pludselig, eftersom Anker Jørgensen jo få dage før havde bedt Heinesen om at undersøge muligheden for at danne en SR-regering. Disse forhandlinger var ikke tilendebragt.

Anker Jørgensens motiver til at søge en flertalsregering

Da det i høj grad ser ud til, at det var Anker Jørgensens egenhændige beslutning at forsøge at danne en flertalsregering, er det centralt at forsøge at klarlægge hans motiver. Hvordan resten af folketingsgruppen reagerede på forslaget om en SVR-regering, bliver kort berørt.

Det er svært ikke at tillægge firkløversamarbejdet en vis betydning for, at ideen om en flertalsregering blev fremsat. Anker Jørgensen udtrykte bekymring over samarbejdet den 1. juni, og dagen efter foreslog han en flertalsregering. Motivet om at ødelægge firkløversamarbejdet ses ikke alene i dagbogen, men også i offentlige udtalelser. Eksempelvis i *Berlingske Tidende* den 11. juni 1978: »Jeg tænkte for at sige det rent ud: Hvad pokker skal der til for at bryde det borgerlige alternativ og fastholde et samarbejde over midten i dansk politik?«¹⁶

Anker Jørgensens taktiske bevæggrunde blev imødegået af de borgerlige. Christophersen meldte klart ud, at han ikke ville indgå i en regering med S, hvis dette var Anker Jørgensens motiv.¹⁷ Det fik Anker Jørgensen til den 15. juni i *Berlingske Tidende* at udtale, at »Det [...] nok [var] en dumhed at sige det så direkte«. ¹⁸ Det interessante her er det, der ikke bliver sagt; nemlig at Anker Jørgensen på ingen måde benægtede, hvad han havde sagt den 11. juni 1978 – han beklagede blot, at det var blevet sagt.

Både i dagbogen og offentligt angav Anker Jørgensen i juni, at det var vigtigt at ødelægge firkløversamarbejdet. Det var da også et naturligt taktisk træk på baggrund af den parlamentariske situation, at Anker Jørgensen nu søgte en flertalsdannelse. Hvis han ikke gjorde det, ville S blive mere afhængig af venstrefløjspartierne. Og en sammen-tømret opposition kunne let medføre, at Anker Jørgensen ville blive nødt til at udskrive valg, hvad han da også truede med den 21. maj 1978. En flertalsregering ville afværge et valg og fortsat sikre S regeringsmagten.

Der er derfor ingen tvivl om, at firkløversamarbejdet fremmede ideen om en flertalsregering. Anker Jørgensen havde dog også andre

¹⁶ *Berlingske Tidende* 11.6.1978.

¹⁷ *Ibid.* 14.6.1978.

¹⁸ *Ibid.* 15.6.1978.

motiver til at søge at danne en flertalsregering. Ud over at han kan have troet, at en flertalsregering ville være populær blandt vælgerne, fordi de gerne så »en regering der ikke skulle stage sig frem fra situation til situation«,¹⁹ så havde Anker Jørgensen et ønske om at løse de økonomiske problemer.

Anker Jørgensen (og S) havde en klar opfattelse af, at hvis der kunne skaffes større parlamentarisk stabilitet, så ville de økonomiske problemer også lettere kunne løses. S havde gentagne gange siden 1975 forsøgt at 'lokke' andre partier ind i en socialdemokratisk regering. Hver gang ud fra den forestilling at større parlamentarisk stabilitet ville lette kampen mod de økonomiske problemer – men måske også med den bagtanke at binde andre partier op på et økonomisk medansvar. Der er mange eksempler efter jordskredsvalget i 1973.²⁰ Tilbuddet i maj til R var således blot ét tilbud i en række af tilbud fremsat gennem de sidste år.²¹ De hidtidige forsøg på at løse den økonomiske krise med skiftende parter havde ikke givet den ønskede økonomiske genopretning. Dette argument betonedes også i sommeren 1978 såvel i dagbogen som offentligt. Eksempelvis den 18. juni i *Aktuelt*, hvor Anker Jørgensen spurgte retorisk: »vil en regering, der er baseret på de partier, der står hinanden nærmest i dette samarbejds mønster [dvs. S+V+R] ikke give en større politisk – og dermed også større økonomisk stabilitet?«²²

Statsministeriet udarbejdede da også i juni et fortroligt udkast til en aftale mellem S og evt. kommende regeringspartnere (in casu V og R)

¹⁹ Tage Kaarsted har fremført dette argument i *Berlingske Tidende* 20.8.1978. Et par meningsmålinger foretaget op gennem 70'erne synes også at bekræfte, at en flertalsregering var populær i befolkningen. Jf. eksempelvis en meningsmåling i *Jyllands-Posten* 7.2.1977.

²⁰ Eksempler på tilbud: V sommeren 1975 (Anker Jørgensen: *I smult vande. Fra mine dagbøger 1975-77*. Bd. 2. Århus 1989. s. 167), K sommeren 1977 (Jørgensen (1989). s. 441f. og Erik Ninn-Hansen: *Værelse 24. Dansk politik 1974-1994*. Viborg 1997. s. 92). Endvidere var S i sommeren 1976 interesseret i en S-R-Kr.F-CD-regering (Jørgensen (1989). s. 282).

²¹ Ifølge Ivar Hansen (V) havde Anker Jørgensen allerede i foråret 1978 en føler ude for at høre, om V var interesseret i en SV-regering. V afviste tilbuddet i foråret (Larsen (1997). s. 44). Anker Jørgensen har ikke skrevet om henvendelsen i dagbogen, men dagbogen har lakuner. Desværre er 'foråret' en meget løs tidsangivelse, hvor det er uklart, om henvendelsen kom i marts eller måske først efter 'firkløverets' møde i maj. Desværre er det heller ikke muligt at vide, hvor seriøst Anker Jørgensen mente denne henvendelse, da han aldrig selv har fortalt om den. Jeg har derfor valgt ikke at lægge vægt på denne henvendelse fra Anker Jørgensen, men hvis tilbuddet kom før 'firkløverets' samarbejdsbestræbelser, kan det underbygge det argument, at Anker Jørgensen lagde stor vægt på at få skabt større parlamentarisk stabilitet, således at den økonomiske krise lettere kunne løses. Og at hovedmotivet med at foreslå en flertalsregering ikke var at ødelægge 'firkløveret'.

²² *Aktuelt* 18.6.1978.

centreret omkring en løsning af de økonomiske problemer.²³ Udkastet blev tilsyneladende udarbejdet i et samspil mellem Anker Jørgensen og embedsmændene i Statsministeriet. Heinesen benægtede at have haft noget med udkastet at gøre. Han havde end ikke set det.²⁴ Udkastet er ganske interessant, bl.a. fordi det viser, hvad Anker Jørgensen var interesseret i at opnå med en evt. flertalsregering.

For det første rummede udkastet et mål om, at betalingsbalanceunderskuddet skulle nedbringes med 1 mia. kr. for 1979.²⁵ (Senere udregninger viste, at det betød, at udkastet sigtede mod, at underskuddet 'kun' måtte blive 6.5 mia. kr. for 1979).²⁶ Derudover havde aftaleudkastet også et indkomstpoltisk afsnit. Heri hed det, at »Regeringen opfordrer arbejdsmarkedets parter og erhvervene til at vise disciplin og tilbageholdenhed ved fastsættelsen af lønninger, avancer og andre indkomstelementer«.²⁷

Udkastet rummede ingen planer om ØD og opererede med, at efterlønsreformen blev vedtaget.²⁸

Ud over aftaleudkastet var der udarbejdet en intern vurdering af, hvor realistisk udkastet var. Om det indkomstpoltiske afsnit hed det, at det »vil næppe tilfredsstillende Venstre, som muligvis vil kræve en nærmere præcisering af spillerummet og en klargøring af konsekvenserne ved en overskridelse«.²⁹ Desuden gjorde den interne vurdering opmærksom på, at der lå et uløst problem med de indefrosne dyrtidsportioner.

Udkastet overrasker derved, at visionerne på det økonomiske område virker ret små. Det indkomstpoltiske afsnit var ganske vagt formuleret, og problemerne med dyrtidsreguleringen³⁰ blev forbigået. Det ene-

²³ 'Aftaleudkast af 16.6.1978. Statsministeriet'. Per Hækkerups arkiv. Arkivnr. 55. Kassenr. 22.

²⁴ *Børsen* 1.8.1978. Interview med Heinesen. At Heinesen end ikke havde set det, skal nok ikke tages helt alvorligt, da Heinesens egne embedsmænd allerede i juli regnede på Statsministeriets udkast. Udtalelsen skal nok mere ses som en understregning af, at Heinesen ikke havde noget med udkastet at gøre. Aktuelt kom ingen partier til at se udkastet. V fik dog tilbuddet 19.6.1978 på et møde ml. S og V. Per Hækkerups arkiv. Arkivnr. 55. Kassenr. 40.

²⁵ 'Aftaleudkast af 16.6.1978. Statsministeriet'. Per Hækkerups arkiv. Arkivnr. 55. Kassenr. 22.

²⁶ 'Den mellemløstede økonomiske udvikling under alternative antagelser om den økonomiske politik. Udarbejdet af Budgetdepartementet. Strengt fortroligt. Juli 1978'. Ibid.

²⁷ Intern vurdering af aftaleudkastet af 16.6.1978. Ibid.

²⁸ Aftaleudkastet slog endvidere fast, at man gik ind for NATO, EF etc.

²⁹ 'Aftaleudkast af 16.6.1978. Statsministeriet'. Per Hækkerups arkiv. Arkivnr. 55. Kassenr. 22.

³⁰ Dyrtidsreguleringen foregik på den måde, at lønningerne på arbejdsmarkedet blev reguleret i takt med prisstigningerne. Mekanismen var, at hver gang reguleringspristal-

ste, der var klart, var betalingsbalancemålet, hvor underskuddet skulle blive en mia. mindre.

I juni da forhandlingerne om en flertalsregering var i gang, bemærkede Heinesen, at S hidtil kun havde 'pyntet' på de økonomiske problemer – »ikke virkelig angrebet« dem.³¹ Spørgsmålet er, om udkastet fra Statsministeriet kan ses som et virkeligt angreb på de økonomiske problemer?

Selv med de mest velvillige briller er det svært at se, at dette udkast skulle være et virkeligt angreb på de økonomiske problemer. Hvis Heinesens udsagn skal tages for gode varer (og det tyder alt på, at det skal),³² så må det afspejle en ganske stor forskel mellem, hvad hhv. Anker Jørgensen og Heinesen ønskede at opnå med en flertalsregering.

Det er derfor interessant, om andre i partiet støttede ideen om en SVR-regering – og i så fald med hvilken begrundelse.

Modtagelsen internt i partiet

Det virker rimeligt at antage, at de to 'kredsmedlemmer', Heinesen og Per Hækkerup, støttede tanken om en flertalsregering, da 'Kredsen' mødtes den 26. maj.³³ Hækkerup havde været en varm tilhænger af en flertalsregering siden begyndelsen af 1975 og havde konstant presset på for en udvidelse af regeringen.³⁴ Heinesen var bestemt også stor tilhænger af en regering, hvor V deltog.³⁵ Hækkerup og Heinesen havde et ønske om et virkelig hårdt angreb på de økonomiske problemer,³⁶ hvilket de mente bedst kunne ske i en flertalsregering.

Man kan anføre, at Hækkerups og Heinesens motiver idylliseres. Man kan således fremføre, at S var splittet i spørgsmålet om, hvordan det

let steg over en vis grænse udløstes en dyrtidsportion på et fast ørebeløb, der blev tillagt lønnen. Dyrtidsreguleringen var en slags reallønsgaranti. Dyrtidsreguleringen dækkede også indkomstoverførsler.

³¹ 14.6.1978 møde ml. S og K. Per Hækkerups arkiv. Arkivnr. 55. Kassenr. 40.

³² Bemærkningen er så selvkritisk, at hovedpointen med udtalelsen må være at vise, at nu skulle der tages fat på løsningen af de store balanceproblemer.

³³ Et usikkerhedsmoment er, om Hækkerup rent faktisk deltog i mødet 26.5.1978. Han var sygemeldt og kom først officielt på arbejde 5.6.1978. (Erik Lund: *Avisårbogen 1978*. Kbh. 1979. s. 92.) Derfor kan han dog sagtens have været til stede på mødet. Det fremgår ikke af Anker Jørgensens dagbog, at Hækkerup skulle have været fraværende.

³⁴ Hækkerup støttede under regeringsforhandlingerne i 1975 en SV-regering. Jørgensen (1989). s. 50f. Og Hækkerups forsøgte at danne en SK-regering i sommeren 1977. Ninn-Hansen (1997). s. 92.

³⁵ Jf. interview med Heinesen i *Det Fri Aktuelt* 1.7.1989 og Jørgensen (1990). s. 89.

³⁶ Det ses eksempelvis, når man læser mødereferater fra regeringens Økonomiudvalg. Jf. eksempelvis mødet 16.1.78 (Regeringens Økonomiudvalg. Fortroligt. 16.1.1978. Per Hækkerups arkiv. Arkivnr. 55. Kassenr. 14).

parlamentariske spil skulle spilles, og hvordan den økonomiske krise skulle løses.³⁷ Hækkerup og Heinesen var tilhængere af, at partiet skulle søge et stabilt flertal til højre, der kunne løse de økonomiske problemer. Over for dem stod eksempelvis Svend Auken, der i højere grad ønskede LO inddraget, gerne søgte samarbejde til venstre i Folketinget og havde en anden opfattelse af, hvordan den økonomiske krise skulle løses. Man kan derfor hævde, at Hækkerup og Heinesen støttede en SVR-regering, fordi de derved øjnede en mulighed for at stække de mere venstreorienterede i S-gruppen og mindske LO's store indflydelse.³⁸ Heinesen har da heller ikke i senere udtalelser lagt skjul på ovennævnte motiver.³⁹

Selvom disse motiver givetvis har spillet en rolle, kan man pege på, at der i 1978 var et meget tæt forhold mellem Auken og Niels Helveg Petersen.⁴⁰ Det synes derfor ikke oplagt, at en SVR-regering ville stække S's venstrefløj eller fagbevægelsen markant. Auken hævder da også, at han »pressede [...] på for at få skabt en SVR-regering«,⁴¹ og angiver, at hans hovedmotiv var at bringe S og R tættere sammen.⁴²

Det lader således til, at en SVR-regering kunne accepteres af begge fløje i S, om end motiverne til at ønske en SVR-regering var ganske forskellige.

Anker Jørgensens motiver til at indlede forhandlinger om en SV-regering

Forhandlingerne om en SVR-regering strandede medio juni, da V krævede K's deltagelse i en regering og bestemt ikke ønskede R's tilstedeværelse. R var ikke populær hos V, der var bange for, at R ville få lov til at blive tungen på vægtskålen mellem S og V. Desuden var V bekymret for, at S's venstrefløj ville få for meget indflydelse i en SVR-regering.⁴³ Når man påtænker de nære forbindelser mellem Helveg og Auken, var det måske ikke en helt ubegrundet frygt.

S ville ikke acceptere K, da en af pointerne med regeringen jo var at splitte de borgerlige. Derudover var bl.a. Hækkerup ikke meget for en

³⁷ Torben Worre: *Det politiske system i Danmark*. Kbh. 1989. s. 119.

³⁸ Lasse Ellegaard: *I rosens favn. Krigen i Socialdemokratiet*. Gylling 1996. s. 65f.

³⁹ *Politiken* 29.8.1999.

⁴⁰ Larsen (1999). s. 141 og Michael Kristiansen og Thomas Larsen: *Niels Helveg Petersen. Manden og magten*. Greve 1996. s. 100f. og 104f.

⁴¹ Larsen (1999). s. 141.

⁴² Ibid.

⁴³ Ivar Hansen 19.6.1978 på møde ml. S og V. Per Hækkerups arkiv. Arkivnr. 55. Kasse-nr. 40.

SVK-regering, fordi den ville være så svær at acceptere internt, at »den økonomiske politik vil svækkes unødigt«. ⁴⁴

Forhandlingerne om en flertalsregering blev genoptaget i slutningen af juli, men nu var det kun en SV-regering, der forhandlede om. Forhandlingerne tog for alvor fart, da V den 3. august meddelte offentligheden, at det var rede til et SV-samarbejde.

Anker Jørgensens motiver til at indlede forhandlinger om hhv. en flertalsregering (SVR) og en SV-regering var nogenlunde de samme, hvorfor der ikke vil komme en grundig gennemgang af Anker Jørgensens motiver til at søge at danne en SV-regering. En forskel kan være, at hvor Anker Jørgensen tilsyneladende selv var primus motor bag initiativet til en SVR-regering, så lod han sig presse til en SV-regering af Hækkerup og Heinesen, da SVR-forhandlingerne strandede. Bl.a. skriver journalist Lasse Ellegaard, at Anker Jørgensen lod »sig overtale af de mest »ansvarlige« økonomiske ministre, først og fremmest Heinesen og Hækkerup, der [...] bevidst ønskede Venstres støtte til en opstramning af den økonomiske politik«. ⁴⁵ Ellegaard har desværre ingen kildehenvisning til denne påstand, men en del tyder rent faktisk på, at Anker Jørgensen i de dage, hvor det blev besluttet at gå efter en SV-regering, kun rådførte sig med Hækkerup og Heinesen, mens resten af 'Kredsen' tilsyneladende ikke blev konsulteret. ⁴⁶ Endvidere har Heinesen i senere interviews bekræftet, at han var en af hovedarkitekterne bag SV-regeringen. ⁴⁷

Selvom Anker Jørgensen kan have været påvirket af sine to økonomiske ministres ønske om en SV-regering, så vidner Anker Jørgensens dagbog om, at det ikke krævede megen overtalelse at få Anker Jørgensen til at droppe R. ⁴⁸ Anker Jørgensen havde givet hellere set en SVR-regering, da den ville være lettere at acceptere internt og nok også være mere populær blandt S's vælgere, ⁴⁹ men R blev hurtigt skrottet, da Christophersen var åben over for en SV-regering. Det var da også Christophersens indtryk: »Jeg vil sige, at hverken Anker Jørgensen eller Per Hækkerup havde noget problem med, at de Radikale ikke kom med i regeringen«. ⁵⁰

⁴⁴ 19.6.1978 møde ml. S og V. Ibid.

⁴⁵ Ellegaard (1996). s. 65f.

⁴⁶ Jørgensen (1990). s. 89.

⁴⁷ *Politiken* 29.8.1999.

⁴⁸ Jørgensen (1990). s. 89.

⁴⁹ En vælgerundersøgelse i 1977 havde i hvert fald vist, at en SV-regering ikke var særlig populær blandt socialdemokratiske vælgere. *Jyllands-Posten* 7.2.1977.

⁵⁰ Larsen (1997). s. 45.

En SV-regering var godt nok ikke en flertalsregering, men da den i praksis var umulig at vælte, fungerede den de facto som en flertalsregering.⁵¹

V's motiver til at indledeforhandlinger om en SV-regering

Selvom V i juni var tydeligt irriteret over Anker Jørgensens taktiske bagtanker, var V positiv over for S's udspil om en flertalsregering. Det så man eksempelvis den 17. juni, hvor V's folketingsgruppe klart gav udtryk for, at det ville være gavnligt med en bred regering, så de økonomiske problemer kunne løses.⁵² Det var tydeligt, at også V forbandt politisk stabilitet med løsningen af de økonomiske problemer. V tilkendegav dog i juni, at K skulle med i en evt. flertalsregering.

Da det var V, der i maj havde taget initiativet til firkløversamarbejdet, fik V visse forklaringsproblemer over for baglandet og de andre borgerlige partier i august. Udadtil argumenterede V for, at man ville skabe den politiske stabilitet, der var en forudsætning for at løse de økonomiske problemer.⁵³

Uffe Ellemann-Jensen har været inde på, at andre motiver også var i spil hos V. Han nævner, at »den nye partiformand Henning Christophersen stod med et klart behov for at skabe bevægelse i det politiske mønster«. ⁵⁴ Med dette hentyder Ellemann-Jensen til V's parlamentariske situation. Efter valget i 1975 var V gået markant frem, men havde mistet regeringsmagten. Efter augustforlig I i 1976 blev V isoleret i den økonomiske politik. Dette straffede vælgerne hårdt, idet de ved 1977-valget gav V det største valgnederlag nogensinde. Nederlaget fik V til at skifte kurs, idet det nu i højere grad søgte indflydelse (jf. augustforlig II i 1977). V havde dog svært ved at slå igennem med denne samarbejdslinie, da der var hård konkurrence med de andre borgerlige, der også forsøgte at vise samarbejdsvilje (jf. K's opførsel ved augustforlig II). ⁵⁵ En SV-regering ville øge V's muligheder for at få parlamentarisk indflydelse og samtidig vise vælgerne, at V var parat til at tage del i det politiske arbejde ved at placere sig i samarbejdets centrum.

Dertil kommer, at Christophersen muligvis havde et personligt motiv.

⁵¹ Worre (1989). s. 120. Da en afhoppet CD'er og et grønlandsk medlem kom til, rådede regeringen over 90 mandater. Svensson (1996). s. 240.

⁵² *Berlingske Tidende* 17.6.1978.

⁵³ *Liberal* nr. 5/6/78. Holte 1978. s. 4f.

⁵⁴ Uffe Ellemann-Jensen: *Din egen dag er kort*. 1998 (oprindeligt trykt i 1996). s. 26.

⁵⁵ K havde indgået et samarbejde med V under forhandlingerne om augustforlig II, men Poul Schlüter forsøgte at komme ud af denne aftale. Jørgensen (1989). s. 434.

Da Hartling i december 1977 trådte tilbage som formand for V, blev næstformanden Christophersen udnævnt til fungerende formand, mens Ivar Hansen blev formand for folketingsgruppen. De ønskede begge at blive partiets nye formand, hvilket ville blive afgjort i efteråret 1978.⁵⁶ Ellemann-Jensen skriver lakonisk, at »Den magtdeling skabte i en periode en vis unødigt og generende usikkerhed om, hvem der var partiets statsministerkandidat«. ⁵⁷ Hvis Christophersen fik SV-regeringen igennem, ville han blive det naturlige valg som formand. Og mens Christophersen arbejdede ihærdigt for, at SV-regeringen skulle blive en realitet, så var Ivar Hansen den, der bekæmpede SV-regeringen mest.⁵⁸

Et andet motiv til at indlede forhandlinger om en SV-regering var nok det dårlige forhold til K. Ved at indgå i SV-regeringen havde V en mulighed for at markere sig som *det* borgerlige parti. Forholdet mellem V og K havde været anstrengt gennem en længere periode. Selvom V officielt sagde, at K skulle med i en bred regering,⁵⁹ så viser Anker Jørgensens dagbog, at det ikke var nogen heroisk kamp, V kæmpede for at få K med.⁶⁰ Det bekræftes da også – om end indirekte – af Christophersen.⁶¹ Derudover kan V have frygtet, at et nej til et regeringssamarbejde med S, ville give K chancen. Og K var ivrig efter at markere sig som et samarbejdsdueligt parti.⁶² Det ses da også i juni under forhandlingerne med K, at Anker Jørgensen ikke helt ville udelukke en SKR-regering, hvis V afviste.⁶³

Endelig kan det naturligvis også have spillet en rolle for V, at DA var klart positivt indstillet over for en SV-regering.⁶⁴

MARIENBORGFORHANDLINGERNE

Selvom begge partier havde blandede motiver, da de besluttede at optage forhandlinger om en kommende SV-regering, havde de begge et ønske om at løse de økonomiske problemer. Forhandlingerne på Marienborg – og den endelige Marienborgaftale – var da også centreret omkring økonomiske spørgsmål. Det blev også sagt direkte i den ende-

⁵⁶ Larsen (1997). s. 42.

⁵⁷ Ellemann-Jensen (1998). s. 25.

⁵⁸ Larsen (1997). s. 45.

⁵⁹ *Berlingske Tidende* 17.6.1978.

⁶⁰ Jørgensen (1990). s. 88.

⁶¹ Larsen (1997). s. 45.

⁶² Ninn-Hansen (1997). s. 107.

⁶³ 14.6.1978 møde ml. S og K. Per Hækkerups arkiv. Arkivnr. 55. Kassenr. 40.

⁶⁴ Jørgensen (1990). s. 110.

lige aftale, at »Hovedopgaven bliver at skabe en bedre økonomisk balance«. ⁶⁵

I det følgende vil centrale dele af forhandlingerne på Marienborg blive gennemgået. For overskuelighedens skyld er forhandlingerne søgt inddelt i nogle afsnit. Inddelingen er dog lidt kunstig, da emnerne hænger sammen.

Betalingsbalancemålet

Allerede i juni havde S besluttet, at betalingsbalanceunderskuddet skulle mindskes med en mia. Det betød, at underskuddet højst måtte blive 6.5 mia. kr. i 1979.

S havde fået embedsmændene til at beregne, hvordan et sådant mål kunne nås. Embedsmændene havde opstillet udregninger, hvor de opererede med, at betalingsbalancemålet kunne nås, hvis regeringen foretog en momsforhøjelse på 2% og kun tillod lønstigninger på max 5% p.a. pr. 1. marts 1979. ⁶⁶

I starten af forhandlingerne syntes V, at S's betalingsbalancemål var for beskedent. De ville have underskuddet ned med 2 mia. S gik voldsomt imod dette, fordi det ville kræve en stor finanspolitisk stramning, hvilket ville sende et endnu større antal mennesker ud i arbejdsløshed. Embedsmændene frarådede også at stramme finanspolitikken yderligere. ⁶⁷

Problemet var, at indkomspolitikken ikke virkede tilstrækkelig kraftigt på det helt korte sigt, derfor var en strammere finanspolitik nødvendig for at nå betalingsbalancemålet allerede i 1979. Ifølge Anker Jørgensens dagbog accepterede V tidligt i forhandlingerne S's betalingsbalancemål, fordi som Christophersen sagde, så kunne »V [...] ikke stramme finanspolitikken med 7-9 mia.«. ⁶⁸

De blev enige om at forhøje momsen med 2%, som embedsmændene anbefalede. Bl.a. for at forhindre at momsforhøjelsen slog ud i lønglidning ⁶⁹, indførte de endvidere et løn- og prisstop til og med 1. marts 1979.

⁶⁵ SV-regeringens 20-punktsprogram h.c.f WBA 1.9.1978.

⁶⁶ Budgetdepartementet juli 1978. Per Hækkerups arkiv. Arkivnr. 55. Kassenr. 22.

⁶⁷ DØS 13.8.1978. Ibid.

⁶⁸ Jørgensen (1990). s. 105.

⁶⁹ Lønglidning stod ikke i overenskomsten, men var lønstigninger, som kunne forhandles i overenskomstperioden. En momsforhøjelse vil ofte resultere i lønglidning, fordi lønmodtagerne vil søge kompensation for det reallønstab, som afgifterne medfører.

Under forhandlingerne markerede V et klart ønske om, at der skulle skæres i velfærdsydelse. Dette lykkedes ikke. V accepterede ikke alene efterlønsreformen, da S gik med til at udskyde Storebæltsbroen, men accepterede også, at der ikke blev skåret i overførselsindkomsterne. Den lille pensionsreform blev heller ikke udskudt. Anker Jørgensen noterede den 21. august, at »det er helt uacceptabelt« at udskyde reformen.⁷⁰

Ud fra kildematerialet ser det ud til, at forhandlingerne om betalingsbalancemålet, momsens og velfærdsydelse gik forholdsvis uproblematisk. S fik i høj grad sin vilje.

ØD

ØD-spørgsmålet blev først taget op den 16. august, da Anker Jørgensen bragte det ind i forhandlingerne.⁷¹ På det tidspunkt havde forhandlingerne kørt i over en uge. Når man dertil føjer, at ØD efter alt at dømme ikke var blevet nævnt under forhandlingerne i juni, må man formode, at V blev lidt overrasket over emnets opkomst. Indkomspolitikken var blevet diskuteret flere gange op til den 16. august, uden at S havde fremført sine sædvanlige betingelser om ØD.

Anker Jørgensen fremhævede nu, at det var nødvendigt med ØD, »hvis vi skulle vinde tilslutning«.⁷² Da ØD var alt andet end populært i befolkningen, må Anker Jørgensen tænke på partiets og LO's tilslutning.

Anker Jørgensen blev efterfølgende ved med at presse V i ØD-spørgsmålet. Ifølge dagbogen tog han det op næsten dagligt.⁷³ Det er i øvrigt interessant, at diskussionen om ØD og diskussionen om indkomspolitik (jf. gennemgangen af forhandlingerne om indkomspolitik) praktisk taget foregik uafhængigt af hinanden.⁷⁴ Selvom Anker Jørgensen bragte ØD-spørgsmålet op næsten dagligt, blev det ikke kædet sammen med indkomspolitikken. Den 20. august dukkede ØD også op i S's udkast til en regeringserklæring. Heller ikke i dette og flere efterføl-

⁷⁰ Ibid. s. 118.

⁷¹ Ibid. s. 112. ØD var nævnt på en emneliste udarbejdet af Statsministeriet 10.8.1978, men emnet blev efter alt at dømme ikke diskuteret før nu. Per Hækkerups arkiv. Arkivnr. 55. Kassenr. 22.

⁷² Jørgensen (1990). s. 112.

⁷³ Anker Jørgensen bragte ØD-spørgsmålet op 16., 17., 19., 21., 22., 23., 25., 26. august. Jørgensen (1990). s. 112, 114, 116, 118, 121, 124, 128, 130.

⁷⁴ Den 26. august er den eneste gang, hvor de to ting bliver koblet sammen. Jørgensen (1990). s. 130.

gende udkast til regeringserklæringer blev ØD og indkomstpolitik kædet sammen.⁷⁵

V kunne og ville ikke acceptere ØD. Christophersen fremførte, at baglandet ikke ville acceptere det.⁷⁶ Derudover var V klar modstander af en stor, central fond, der i løbet af få år ville give LO meget stor magt. V var synligt irriteret over, at Anker Jørgensen blev ved med at presse V i ØD-spørgsmålet, men V virkede helt uvillig til at give indrømmelser på spørgsmålet. Eksempelvis noterede Hækkerup den 21. august: »H.C. [Henning Christophersen] – total afvisning af Ø.D.«.⁷⁷ Og det ses også i Anker Jørgensens dagbog. Eksempelvis den 25. august hvor Anders Andersen udbrød: »Har I fantasi til at forestille jer, at I kan få ØD igennem i Folketinget. Vi vil i hvert fald ikke være med«. ⁷⁸

Det endte med, at S accepterede, at ØD ikke blev et programpunkt. S fik dog en udtalelse med om, at regeringen afventede ØD-udvalgets arbejde.

Det var i høj grad baglandets pres, der fik Anker Jørgensen til at bringe ØD på banen midt i forhandlingsforløbet. For det første var det tydeligt, at der var kræfter inden for regeringen og folketingsgruppen, der pressede på for at få ØD med. Selvom det tilsyneladende ikke var særlig indflydelsesrige regerings- og folketingsgruppe-medlemmer, som fremførte kravet om ØD,⁷⁹ så demonstrerer Anker Jørgensens dagbog, at han tog deres kommentarer højtideligt.⁸⁰

For det andet skiftede LO omkring midten af august signaler m.h.t. en kommende SV-regering. LO begyndte nu at kræve, at ØD skulle med, hvis man skulle acceptere en SV-regering. I starten var LO ganske åben over for en SV-regering. Anker Jørgensen fortalte allerede den 28. juli Thomas Nielsen, at S stilede mod en SV-regering. Ifølge Anker Jørgensen mødte Thomas Nielsen beskeden med »overraskende stor forståelse«. ⁸¹ *Udadtil* gav Thomas Nielsen ikke entydige signaler i starten

⁷⁵ Jf. Per Hækkerups arkiv. Arkivnr. 55. Kassenr. 25, hvor der ligger flere udkast til regeringserklæringer. Allerede på en regeringserklæring fra 18. august havde Hækkerup i margenen noteret, at ØD skulle med. Det var dog først fra den 20. august, at ØD-spørgsmålet blev skrevet ind i en erklæring. Efter et par dage forsvandt spørgsmålet igen fra regeringserklæringerne.

⁷⁶ Jørgensen (1990). s. 118.

⁷⁷ Møde med V 21.8.1978. Per Hækkerups arkiv. Arkivnr. 55. Kassenr. 40.

⁷⁸ Jørgensen (1990). s. 128.

⁷⁹ Hans Jørgen Jensen den 9.8.1978 på S's folketingsgruppemøde: »Vi må ha' ØD«. Og Lise Østergaard 13.8.1978 på et større møde: »Og så skulle vi holde fast ved ØD i forhandlingerne med V«. Jørgensen (1990) hhv. s. 103 og 107.

⁸⁰ Anker Jørgensens resumé af møderne med hhv. folketingsgruppen og ministrene er ganske kortfattede. Når han tager ØD-spørgsmålet med i et kort resumé fra et flere timer langt møde, må det være fordi, han har tillagt udtalelserne en vis betydning.

⁸¹ Jørgensen (1990). s. 89f.

af august, men hovedsagelig bakkede han op omkring forhandlingerne.⁸² *Internt* gav LO og Thomas Nielsen i begyndelsen opbakning til forhandlingerne. Når Anker Jørgensen talte med Thomas Nielsen på tomandshånd, var han så sent som den 11. august »overraskende positiv«. ⁸³ På et udvidet kontaktudvalgsmøde mellem LO og S den 4. august var LO nok skeptisk, men afviste ikke muligheden for en SV-regering,⁸⁴ hvilket Thomas Niensens løfte den 5. august i *Aktuelt* om ikke at lægge hindringer i vejen for S synes at bekræfte.⁸⁵ I S's forretningsudvalg den 11. august kan man ikke af referatet se, hvad Thomas Niensens holdning var, idet der blot står, at forretningsudvalget bakker op omkring forhandlingerne. Igennem Ejner Hovgaard Christiansens håndskrevne noter, der er vedlagt, kan man se, at Thomas Nielsen »lover tilslutning«, hvis det endelige regeringsgrundlag var tilfredsstillende.⁸⁶ Det var først omkring midten af august, at Anker Jørgensen blev klar over, at LO var begyndt at skifte signaler. Den 17. august fortalte Auken Anker Jørgensen, at »Thomas N. [Nielsen] er sur, han vil ha' noget med om ØD og mener, vi sælger det hele!«. ⁸⁷

ØD-spørgsmålets opkomst i forhandlingerne hænger sammen med LO's signalkift. Anker Jørgensen kunne nu forvente at få problemer med LO. Derfor skønnede han, at han måtte vise baglandet, at han forsøgte at få ØD med, selvom det forekommer tvivlsomt, om han reelt selv troede på, at det kunne lade sig gøre. V synes i hvert fald ikke at have givet ham grund til at tro på et gennembrud i ØD-spørgsmålet. At Anker Jørgensen endvidere ikke gjorde ØD til et kardinalspørgsmål og ikke koblede det til indkomspolitikken, synes at bekræfte, at han tog ØD-spørgsmålet op for at tækkes baglandet.

⁸² Eksempelvis sagde Thomas Nielsen 3.8.1978 til *Land og Folk*, at han ikke kunne se, at der var mere at forhandle med de borgerlige om, men efter et udvidet kontaktudvalgsmøde ml. LO og S 4.8.1978 sagde Thomas Nielsen til *Aktuelt* 5.8.1978, at LO ikke ønskede at lægge hindringer i vejen for Anker Jørgensen.

⁸³ Jørgensen (1990). s. 106.

⁸⁴ Det officielle referat hjælper ikke meget her, idet det blot konstaterer, at det er blevet diskuteret. 4.8.1978. LO's FU. Arkivnr. 1500 LO. Kassenr. 2211. Hækkerup tog notater på mødet, men har intet noteret om LO's syn på en SV-regering. Per Hækkerups Arkiv. Arkivnr. 55. Kassenr. 40. Anker Jørgensen bliver således eneste kilde til LO's holdning. Han skriver, at »Alle havde indvendinger, var skeptiske over for SV-regering, som jeg allerede *nu* antydede – ret stærkt – kunne blive resultatet. Men alligevel fornemmede jeg, at også alle var klar over, at det nok var det eneste alligevel«. Jørgensen (1990). s. 97.

⁸⁵ *Aktuelt* 5.8.1978.

⁸⁶ 11.8.1978 Forretningsudvalgsmøde i S. Arkivnr. 500 Socialdemokratiet. Kasse 463. Citatet er fra Ejner Hovgaard Christiansens personlige notater.

⁸⁷ Jørgensen (1990). s. 114.

Indkomspolitik

Den 1. august – få dage efter at Anker Jørgensen og Christophersen var begyndt at overveje en SV-regering, men inden V's gruppe havde godkendt SV-forhandlingerne – blev Heinesen interviewet af Børsen. Her understregede Heinesen, at der ikke kunne være »nogen tvivl om, at en fortsat afdæmpning i stigningstakten i priser og omkostninger må være det væsentligste indhold i de kommende års økonomiske politik«. ⁸⁸ Interviewet er i øvrigt interessant derved, at Heinesen ikke nævnte S's sædvanlige betingelse om ØD til gengæld for indkomspolitik. I det hele taget fremførte Heinesen ingen af S's betingelser for at føre indkomspolitik. Interviewet kunne derfor ikke være andet end et kraftigt signal til V om, at S var interesseret i at føre en stram indkomspolitik med V. Det helt store omdrejningspunkt under forhandlingerne blev da også indkomspolitikken.

Finans- og Økonomiministeriets embedsmænd, der kom på overarbejde i dagene op til S's og V's første møde i august, understregede, at omdrejningspunktet i den økonomiske genopretning burde være indkomspolitikken, da »betalingsbalance-målsætningen kan tilgodeses, uden at en rimelig beskæftigelsesudvikling sættes over styr«. ⁸⁹

Ifølge Jørgen Estrup var der på dette tidspunkt tre muligheder, når en regering ønskede at føre indkomspolitik i forbindelse med overenskomstforhandlingerne. 1) Regeringen kunne afvente resultatet af forhandlingerne mellem arbejdsmarkedets parter og have et indgreb parat i tilfælde af et sammenbrud. 2) Regeringen kunne diktere en indkomstpoltisk løsning og dermed bryde med den fri forhandlingsret. Det ville dog bringe S og Anker Jørgensen på direkte kollisionskurs med LO (jf. den modtagelse V's helhedsplan fik i december 1974) og var formentlig end ikke en tanke, som S overvejede. 3) Endelig kunne regeringen forsøge at planlægge en 'overtalelsesstrategi' med det formål at styre forhandlingerne mod et ønsket indkomstpoltisk mål. ⁹⁰

Hvis regeringen valgte den sidste udvej, var der ifølge Estrup to forudsætninger, som skulle imødekommes. Dels krævede det forståelse fra begge parter på arbejdsmarkedet, dels måtte regeringens udspil ikke blokere for reelle forhandlinger mellem arbejdsmarkedsparterne. Hvis man opstillede en alt for fast formuleret målsætning, ville resultatet

⁸⁸ *Børsen* 1.8.1978. Interview med Heinesen.

⁸⁹ Jf. eksempelvis 'Kommentar'. DØS 7.8.1978. Per Hækkerups arkiv. Arkivnr. 55. Kassenr. 22.

⁹⁰ Jørgen Estrup: Mislykket indkomspolitik gennem 20 år. I *Økonomi og Politik*. nr. 4. Odense 1982. s. 15.

med stor sikkerhed blive et forhandlingssammenbrud (jf. overenskomstsammenbruddet i 1977).⁹¹

Under Marienborgforhandlingerne blev S og V enige om, at de ville lægge op til trepartsforhandlinger og derved forsøge at styre parterne hen imod en stram indkomspolitik.

Såvel DA som LO viste sig villige til at indgå trepartsdrøftelser.⁹² S og V var enige om, at de ikke ville formulere en fast lønramme, hvilket hang sammen med forhandlingssammenbruddet i foråret 1977, hvor den proklamerede lønramme var med til at ødelægge forhandlingerne.

Med de 'Estrupske' forudsætninger (som S og V tilsyneladende var opmærksomme på) på plads, manglede S og V således 'blot' at blive enige om følgende tre punkter under Marienborgforhandlingerne:

1. Hvordan de i praksis skulle kunne overtale parterne til at gå med til en stram indkomspolitik.
2. Hvordan de kunne præcisere hvor stram indkomspolitikken skulle være uden at proklamere en lønramme.
3. Hvordan de skulle forholde sig, hvis det trods trepartsdrøftelser alligevel viste sig nødvendigt med et regeringsindgreb.

De to centrale punkter under forhandlingerne blev, hvilken indkomstramme man skulle stille efter uden at proklamere en lønramme og spørgsmålet om dyrtidsreguleringen. Disse to punkter var meget vigtige, da en afklaring her ville være frugtbar såvel under trepartsdrøftelserne, som hvis det blev nødvendigt med et indgreb.

Hvordan de skulle overtale LO (og DA) til en stram indkomspolitik, havde tilsyneladende slet ikke samme plads i diskussionerne.

Dyrtidsreguleringen

I starten af forhandlingerne bragte Anders Andersen dyrtidsreguleringsproblematikken op. Han foreslog slet og ret, at dyrtidsreguleringen skulle fjernes. Det satte Anker Jørgensen sig imod. Han gav udtryk for, at dyrtidsreguleringen skulle fortsætte, men »ikke med større virkning end nu – 1 portion som maks.«.⁹³

Tilsyneladende var ikke alle i 'Kredsen' enige med Anker Jørgensen. Den 16. august udarbejdede Hækkerups økonomiske sekretariat en

⁹¹ Ibid.

⁹² 18.8.1978. LO's FU. Arkivnr. 1500 LO. Kassenr. 2211. Samt *Arbejdsgiveren* 20.9.1978. s. 5.

⁹³ Jørgensen (1990). s. 105.

skitse til en 'stor løsning'. I denne skitse blev det foreslået, at man fjernede dyrtidsreguleringen.⁹⁴

Udkastet af 16. august er utrolig interessant. Det kan ikke udelukkes, at DØS udarbejdede skitsen uafhængigt af Hækkerup. Alt tyder dog på, at skitsen blev udarbejdet efter mandat fra Hækkerup. Dagen før DØS udarbejdede skitsen, kom Christophersen med et forslag til, hvad en kommende SV-regering skulle foretage sig.⁹⁵ Hækkerup noterede Christophersens tanker og skrev efterfølgende i sine notater de to ord »En modpolitik«. ⁹⁶ Selvom ordene 'en modpolitik' ikke er meget at bygge på, kan bemærkningen næsten kun forstås derhen, at Hækkerup mente, at S måtte stille med en modpolitik til V's forslag. Kronologisk passer det fint med, at DØS næste dag havde en skitse til en stor løsning parat, der imødekom V på nogle punkter, men også bar præg af S's ideer. Eksempelvis foreslog skitsen, at devalueringen først skulle foretages efter nytår, hvilket S mente, mens V ville have en devaluering her og nu. DØS' skitse fremstår som et modforslag – eller 'en modpolitik' – til Christophersens tanker.

Desværre er det ikke muligt at se, om skitsen blev diskuteret, men udkastet bærer præg af, at Hækkerup læste det med stor interesse.⁹⁷ Klart er det derimod, at skitsen ikke blev fulgt. Ud over at den nok på flere punkter var (for) kontroversiel,⁹⁸ så kom den efter alt at dømme også til verden på et dårligt tidspunkt, eftersom LO jo på dette tidspunkt var begyndt at skifte signaler (jf. gennemgangen af ØD-spørgsmålet).

Den 23. august, da dyrtidsreguleringen igen blev diskuteret, bemærkede Anker Jørgensen, at »den nuværende ordning« var et minimum. »Vi kan ikke tage mere!«, noterede Anker Jørgensen. ⁹⁹

Der skete tilsyneladende et skift i forhandlingerne mellem den 16. august og den 23. august. Den 15. august havde Hækkerup (eller i

⁹⁴ DØS: 'Skitse til en »stor« løsning. Strengt fortroligt'. 16.8.1978. Per Hækkerups arkiv. Arkivnr. 55. Kassenr. 40.

⁹⁵ 15.8.1978 møde ml. S og V. Ibid.

⁹⁶ Ibid.

⁹⁷ Når Hækkerup har læst et notat med interesse, kan man se det på papiret, idet han understreger vigtige passager med forskellige farver og gerne skriver notater i margenen, hvis han er uenig. Nærværende notat bærer præg af, at Hækkerup har læst det med stor interesse, men det er ikke forsynet med kommentarer, der vidner om uenighed. Deraf kan man dog ikke tillade sig at slutte, at han var enig med skitsen.

⁹⁸ Ud over at DØS foreslog, at dyrtidsreguleringen skulle fjernes, lagde skitsen op til, at den lille pensionsreform skulle udskydes et år, og efterlønsreformen blev ikke nævnt. På den anden side lagde skitsen op til, at LO kunne få pæne lønforhøjelser. Det centrale i skitsen var, at dyrtidsreguleringen skulle fjernes. Det var da også punkt nr. 1 i skitsen.

⁹⁹ Jørgensen (1990). s. 124.

hvert fald de embedsmænd, som måtte have fulgt forhandlingerne nøje) troet på, at det måske kunne lade sig gøre at få fjernet dyrtidsreguleringen, men den 23. august åbnede Anker Jørgensen reelt for, at det nuværende antal dyrtidsportioner kunne udvides.

Selvom Hækkerup og Anker Jørgensen nok havde forskellige ambitioner på det økonomiske område (Hækkerup mente tilsyneladende, at en SV-regering skulle forsøge at afskaffe dyrtidsreguleringen, mens Anker Jørgensen i starten af forhandlingerne mente, at man skulle fortsætte med 1 portion pr. halvår som det maksimale), så synes Anker Jørgensens *nye* udtalelser om dyrtidsreguleringen at afspejle, at hans eget ambitionsniveau på det økonomiske område var *faldet* under forhandlingerne med V.

Indkomstrammen og 'overtalelsesstrategien'

Med hensyn til hvilken indkomstramme de to parter skulle stille efter, fremhævede Anker Jørgensen i starten, at det ville være godt med 5% (som Budgetdepartementet og DØS anbefalede i deres udregninger, hvis de to partiers betalingsbalancemål skulle nås), men det var næsten ikke til at undgå 8%.¹⁰⁰

Den 14. august mente Anker Jørgensen, at hvis en SV-regering skulle tilstræbe 'nul' (hvorved der mentes en indkomststigning på omkring 5%), så skulle der gennemføres en reallønsgaranti og en ordentlig værdistigningsskat.¹⁰¹ Med andre ord skulle LO dels have en garanti for, at der ikke blev en reallønsforværring (reallønsgarantien) og dels et noget-for-noget løfte om en værdistigningsafgift for at gå med til en stram indkomstpolitik. Reallønsklausulen og værdistigningsskatten skulle m.a.o. være centrale elementer i forsøget på at overtale LO til løntilbageholdenhed.

V accepterede såvel værdistigningsskatten (som det før havde været modstander af) som reallønsgarantien.

Forhandlingerne om en mulig indkomstramme gik tilsyneladende godt i lang tid. Så sent som om morgenen den 21. august talte Anker Jørgensen om en »mulig *indforståelse*« om indkomstpolitikken,¹⁰² mens

¹⁰⁰ Ibid. s.105.

¹⁰¹ Ibid. s.109. En 'nul'-løsning betød, at der ikke blev nogen reallønsforbedringer. Ifølge embedsmændenes udregninger betød dette, at indkomstrammen blev på ca. 5% p.a. Den 26. juli beregnede embedsmændene, at en stigning i de nominelle lønninger på 5% p.a. ville give en reallønsforbedring på ½%. DØS 26. juli. 1978. 'De økonomiske udsigter og kravene til den økonomiske politik. Udkast. Strengt fortroligt'. Per Hækkerups arkiv. Arkivnr. 55. Kassensr. 22

¹⁰² Jørgensen (1990). s. 118. Anker Jørgensens kursivering.

Hækkerup efter samme møde noterede »indkomspolitik – indforståelse«, ¹⁰³ men efter den 21. august var det som om, at 'indforståelsen' stoppede.

Indforståelse om indkomspolitikken?

Forhandlingerne om indkomstramme, overtalelsesstrategi og dyrtidsregulering endte den 24. august, hvor Anker Jørgensen konstaterede, at:

»Om indkomstpolitiske muligheder talte vi ærligt talt nærmest i blinde. Vi er enige om, at der ikke er plads til mere end 1-1½% i forbrugsstigning. Men hvor meget kan så f.eks. lønningerne stige i kroner og øre? Er rammen 6% igen – som i denne periode – men som er blevet overskredet? Eller er den og bør den blive mindre? Og hvad med de tikende bomber i form af dyrtidsportioner, som ligger og venter«¹⁰⁴

Umiddelbart kunne ovenstående citat fra Anker Jørgensens dagbog tyde på, at parterne endte med at være ganske uenige om indkomspolitikken – jf. bemærkningen om, at de talte 'nærmest i blinde'.

Reelt vidner citatet dog også om en vis forståelse. De var enige om, at der ikke var plads til mere end 1-1½% i forbrugsstigning. Og det må betyde, at der kun kunne være plads til minimale lønstigninger, eftersom parterne jo allerede havde besluttet at give de ikke erhvervsaktive grupper i samfundet en pæn forbrugsudvidelse (jf. pensionsreformen, dagpengesatserne og efterlønsreformen).

Forhandlingerne sluttede altså med, at

1. Det ikke var planlagt, hvordan partierne ville lægge op til trepartsforhandlingerne, bortset fra en uklar sammenkædning med beskatning af værdistigninger på jord og fast ejendom og en reallønsgaranti.
2. De var enige om at føre en stram indkomspolitik, men de var ikke enige om, hvor stram den skulle være. De havde hverken afklaret spørgsmålet om dyrtidsreguleringen eller en omtrentlig indkomstramme.
3. Endvidere var de heller ikke enige om, hvad de skulle gøre i tilfælde af, at det ikke lykkedes parterne (med regeringens hjælp) at nå frem til en overenskomst.

¹⁰³ 21.8.1978 møde mellem S og V. Per Hækkerups arkiv. Arkivnr. 55. Kassenr. 40.

¹⁰⁴ Jørgensen (1990). s. 125. Hækkerups notater understøtter min påstand om, at den sidste store diskussion vedrørende indkomspolitikken var den 24.8.1978. Per Hækkerups arkiv. Arkivnr. 55. Kassenr. 40.

I Marienborgaftalen endte der med at stå, at »Regeringen vil indbyde til trepartsforhandlinger med arbejdsmarkedets organisationer med det formål at sikre forudsætningerne for en stram indkomspolitik«. ¹⁰⁵ Dyrtidsreguleringen nævntes ikke.

Ændrede forhandlingerne karakter?

Efter alt at dømme skete der et skift i forhandlingerne mellem den 15. og den 24. august. I starten talte Anker Jørgensen om, at 1 dyrtidsportion var det maksimale pr. halvår, og den 16. august udarbejdede DØS (efter alt at dømme på opfordring fra Hækkerup) et forslag, hvor dyrtidsreguleringen helt blev fjernet. Den 23. august åbnede Anker Jørgensen imidlertid pludselig for, at det nuværende antal dyrtidsportioner kunne *udvides*. Den 21. august taltes der om hhv. en 'mulig *indforståelse*' (Anker Jørgensen) og 'indforståelse' (Hækkerup) om indkomspolitikken, men den 24. august skrev Anker Jørgensen, at de to parter nærmest talte i blinde.

Forhandlingerne skiftede efter alt at dømme karakter pga. LO's signalskift omkring midten af august. Herefter blev LO mere og mere kritisk. Anker Jørgensen var pga. LO's kritik bekymret for at give alt for bindende tilsagn mht. dyrtidsreguleringen og en mulig indkomstramme.

Det er svært at afgøre, om den til tider meget kritiske folketingsgruppe også havde betydning for Anker Jørgensens kursændring. Om morgenen den 21. august var såvel Anker Jørgensen som Hækkerup af den opfattelse, at der var opnået en eller anden form for indforståelse med V. Senere samme dag mødtes S's folketingsgruppe. Anker Jørgensens referat fra gruppemødet synes dog at vise, at gruppen ikke var særlig kritisk. Tilsyneladende talte ingen om indkomspolitik. Og Anker Jørgensen endte med at få opbakning til fortsatte forhandlinger. ¹⁰⁶

Folketingsgruppen har næppe haft afgørende betydning for Anker Jørgensens kursskifte, hvorfor man, når man skal søge at klarlægge skiftet i forhandlingerne, må tillægge LO's mere og mere negative holdning over for forhandlingerne den helt afgørende betydning.

¹⁰⁵ WBA 1.9.1978.

¹⁰⁶ Jørgensen (1990). s. 119f. Hækkerups notater fra samme møde har en så kortfattet karakter, at det er for usikkert at drage slutninger fra dem. Referat af gruppemødet 21.8.1978. Per Hækkerups arkiv. Arkivnr. 55. Kassenr. 40.

Hvorfor accepterede Anker Jørgensen forhandlingsresultatet?

Anker Jørgensen valgte at acceptere regeringsgrundlaget, selvom der var en del, som talte imod. Dels var Anker Jørgensen klar over, at beslutningen ville give interne problemer – særlig i forhold LO. Dels var et af Anker Jørgensens motiver til at indlede forhandlinger med V opfyldt, idet de borgerlige ikke længere udgjorde et realistisk alternativ til S.

På den anden side var Anker Jørgensen meget presset af tidsfaktoren.¹⁰⁷ Da Anker Jørgensen blev klar over, at LO ikke ville være begejstret for en SV-regering, havde forhandlingerne allerede kørt så længe, at det var svært at trække sig ud. Endvidere mente Anker Jørgensen, at det ville så alvorlig tvivl om hans evner som forhandlingsleder, hvis forhandlingerne nu faldt pga. LO. Dertil kommer, at Anker Jørgensen til det sidste håbede, at LO ville acceptere SV-regeringen. Derudover ville en SV-regering fortsat sikre S regeringsmagten. Og S fik jo rent faktisk garanti for, at det nu kunne få en del af sine politiske mærkesager igennem – bl.a. efterlønsreformen. Reformen var oprindeligt et forslag fra fagbevægelsen (SiD), hvilket også kunne give Anker Jørgensen håb om, at LO ville acceptere SV-regeringen.

Et af målene med en flertalsregering var for såvel Anker Jørgensen som Heinesen og Hækkerup, at en flertalsregering lettere ville kunne håndtere de økonomiske problemer. Særlig Heinesen og Hækkerup var interesseret i et 'virkeligt angreb' på de økonomiske problemer. Anker Jørgensen accepterede givet også forhandlingsresultatet, fordi han troede, at en SV-regering lettere ville kunne bekæmpe balanceproblemerne. Men det lader dog til, at Anker Jørgensen undervejs i forhandlingerne nedsatte sine forventninger til, hvad en SV-regering skulle nå på det økonomiske område. Måske håbede Anker Jørgensen, at en større politisk stabilitet i sig selv ville være fremmende for en løsning af de økonomiske problemer?

Hvorfor accepterede V?

V valgte bl.a. at indgå forhandlinger med S ud fra ønsket om at forbedre landets økonomi. Det må dog have haft visse betænkeligheder, da forhandlingerne var slut.¹⁰⁸ De to partier var blevet enige om ganske store velfærdsreformer. De var blevet enige om et betalingsbalancemål for 1979, som krævede en meget stram indkomspolitik, hvilket V – når

¹⁰⁷ Jørgensen (1990). s. 131.

¹⁰⁸ Christophersen udtalte da også på V's landsmøde i september 1978, at »V kunne have ønsket sig en mere ambitiøs målsætning end den, der er tilvejebragt med aftalen med S«. Lund (1979). s. 156.

man påtænker Anker Jørgensens dagbogskommentarer – allerede på dette tidspunkt må have frygtet, ville være svært at opnå. De havde ikke opnået afklaring om indkomspolitikken. Det er ganske interessant, at Statsministeriet fejlvurderede V's smertetærskel. I juni var vurderingen i Statsministeriet, at V næppe ville acceptere en regeringsdannelse, hvor der ikke var en 'nærmere præcisering af spillerummet og en klargøring af konsekvenserne ved en overskridelse' af en given indkomstramme. Da det kom til stykket, valgte V at acceptere en regeringsdannelse uden disse præciseringer. Forklaringen på V's accept er mangesidet.

For det første kom tidsfaktoren givet også til at spille en stor rolle for V's accept. I slutningen af august havde forhandlingerne været i flere uger. Det ville unægtelig se mærkeligt ud, hvis man nu pludselig valgte at stå af. Problemet for V var endvidere, at hvis forhandlingerne endte uden en SV-regering, så ville partiet stå i et grimt tomrum. Det ville ikke være troværdigt at gå ud i en valgkamp og sige, at man sammen med 'firkløveret' udgjorde et realistisk alternativ til S. Og det var jo heller ikke sikkert, at de andre partier i 'firkløveret' ville tage imod V igen.

Selvom forhandlingsresultatet næppe tilfredsstillede V på det økonomiske område, så satte man givet sin lid til, at S selv ville gøre sit til, at betalingsbalancemålet kunne nås. Det var jo trods alt S selv, der havde foreslået dette mål. Ud over betalingsbalancemålet ser det ud til, at V også håbede, at politisk stabilitet i sig selv kunne bidrage til at skabe økonomisk stabilitet.

V's accept af forhandlingsresultatet hænger også sammen med, at V stadig stod med et klart profileringsbehov i forhold til vælgerne. Derudover vidste V, at DA ville være begejstret for en SV-regering.¹⁰⁹ Da V lagde vægt på arbejdsgivernes reaktion, spillede det nok også en rolle. Man kan nok heller ikke udelukke Christophersens personlige interesse i at markere sig som den nye leder ved at få SV-regeringen igennem.

MODTAGELSEN I DE TO PARTIER

SV-regeringen blev ikke godt modtaget i den socialdemokratiske bevægelse. Kritikken var hård såvel internt som offentligt.¹¹⁰ Da denne reaktion fik stor betydning for SV-regeringen, vil modtagelsen i de to partier blive analyseret i det følgende.

¹⁰⁹ Christophersen fortalte flere gange Anker Jørgensen, at en SV-regering ville blive mødt med begejstring i erhvervslivet. Eksempelvis Jørgensen (1990). s. 110.

¹¹⁰ 29.8.1978 Udvidet Hovedbestyrelsesmøde i S. Arkivnr. 500 Socialdemokratiet. Kas-senr. 943.

Modtagelsen i den socialdemokratiske bevægelse

Søren Mørch har hævdet, at »Når Anker Jørgensen dannede SV-regeringen på trods af den voldsomme modstand, som han måtte vide, den ville fremkalde i hans eget parti, så skulle man tro, at han ville have sat meget ind på at få samarbejdet til at lykkes«. ¹¹¹

Denne opfattelse er efter min mening forkert. Anker Jørgensen blev overrasket og dybt rystet over, hvor voldsom reaktionen blev ovenpå SV-regeringens dannelse. Mørchs påstand underkender ikke alene Anker Jørgensens dagbog og de mange offentlige udtalelser, hvor Anker Jørgensen fortalte, at den voldsomme modstand overraskede og rystede ham; ¹¹² den underkender også, at Anker Jørgensen spillede med temmelig åbne kort i næsten en måned, inden SV-regeringen blev dannet. Som Hækkerup bemærkede på et udvidet hovedbestyrelsesmøde den 29. august 1978: »Hvis I har så meget imod dette SV-forlig – hvorfor stoppede I os så ikke?«. ¹¹³

Anker Jørgensen og 'Kredsen' var selvfølgelig på det rene med, at SV-regeringen ville blive modtaget med kritik, og særlig Anker Jørgensen forsøgte undervejs i forhandlingsforløbet at tage hensyn til LO (jf. gennemgangen af Marienborg-forhandlingerne), men det var først relativt sent i forhandlingsforløbet, at ledelsen erfarede, at LO ville være imod. Og det var først fra den 29. august, at den erfarede, hvor stor modstanden blev hos LO og resten af bevægelsen.

Så sent som den 27. august på et kontaktudvalgsmøde mellem S's og LO's ledelse kan man se, at Hækkerup var stærkt i tvivl om, hvor alvorligt Thomas Nielsen mente sin kritik. Han anede ikke, om Thomas Nielsens kritik var »taktik eller realitet?«. ¹¹⁴

Hvorom alting er, så vidste Anker Jørgensen, at SV-regeringen ville blive modtaget med kritik, men at reaktionerne blev så voldsomme og så negative, overraskede og rystede ham. Efter det turbulente udvidede hovedbestyrelsesmøde den 29. august noterede han i dagbogen, at »Det må være min indtil dato værste dag i mit liv – kan det blive værre? Godt jeg har Ingse«. ¹¹⁵

Anker Jørgensen kan naturligvis have haft en vis interesse i at gøre sig lidt naiv over for eftertiden ved at fremstå uvidende over for den mod-

¹¹¹ Mørch (2000). s. 383.

¹¹² Jørgensen (1990). s. 146 og eksempelvis *Ny politik*. Okt. 1978. 9. årg. nr. 10. Interview med Anker Jørgensen.

¹¹³ H.c.f Jørgensen (1990). s. 145. Bemærkningen findes ikke i det officielle referat, der er meget kortfattet.

¹¹⁴ Kontaktudvalgsmødet 27.8.1978 ml. S og LO. Per Hækkerups arkiv. Arkivnr.55. Kas. senr. 40.

¹¹⁵ Jørgensen (1990). s. 146. Ingse var Anker Jørgensens kone.

tagelse, som SV-regeringen fik. Hvis han, allerede inden SV-regeringen blev dannet, vidste, hvordan baglandet ville reagere, så fremstår Anker Jørgensen jo egenrådlig og diktatorisk (en beskyldning han i øvrigt måtte høre for efter dannelsen af SV-regeringen). Ved at understrege at han blev overrasket og rystet, fremstår han ikke egenrådlig, men blot som én, der lavede en fejl ved ikke at være opmærksom nok på baglandets holdning. Derved kan Anker Jørgensen sende følgende budskab: Havde jeg vidst, at baglandet var så meget imod, havde jeg naturligvis ikke dannet SV-regeringen. Derved fremstår Anker Jørgensen betydelig mindre diktatorisk. Ovennævnte dagbogskommentar virker dog så personlig og hudløst ærlig, at jeg tror på Anker Jørgensen, når han skriver, at det var den værste dag i hans liv.

LO's reaktion

Thomas Nielsen og LO rasede over SV-regeringen. På det udvidede hovedbestyrelsesmøde den 29. august talte Thomas Nielsen om, at »dette er forræderi«. ¹¹⁶

LO udtalte endvidere, at man ikke længere var særlig interesseret i treparts-drøftelser, nu hvor man ikke kunne regne med at få ØD-kravet igennem. Thomas Nielsen udtalte, at han fandt det tvivlsomt, om LO overhovedet ville deltage i treparts-drøftelserne; ¹¹⁷ »forudsætningerne for fagbevægelsens medvirken til en indkomspolitik [er] ikke længere tilstede«, bemærkede LO på sit repræsentantskabsmøde den 12. september 1978. ¹¹⁸

Reaktionen i den socialdemokratiske folketingsgruppe og partiet

I S's folketingsgruppe blev SV-regeringen temmelig lunkent modtaget, men den accepterede. ¹¹⁹ De folketingsmedlemmer, der udtalte sig negativt, hæftede sig især ved, at LO var imod. Der var især to markante folketingsmedlemmer, der skilte sig ud med deres kritik. Jens Risgaard Knudsen trak sig som gruppeformand. Selvom han havde været med under hele forhandlingsforløbet, sprang han i målet, da LO sagde fra. Og Auken demonstrerede offentligt sin modstand ved at udtale, at han kun sad som arbejdsminister, så længe LO ville have det. ¹²⁰

¹¹⁶ Hækkerups notater fra fællesmødet 29.8.1978. Per Hækkerups arkiv. Arkivnr. 55. Kassenr. 40.

¹¹⁷ Due et al. (1996). s. 500.

¹¹⁸ *LO-BERETNING 1978*. Kbh. s. 22.

¹¹⁹ Det følgende bygger på Anker Jørgensens temmelig lange referat fra gruppemødet. Jørgensen (1990). s. 143ff.

¹²⁰ *Ibid.* s. 151.

Rundt omkring i partiet blev SV-regeringen heller ikke godt modtaget. Partiets hovedbestyrelse var voldsomt utilfreds med, at den ikke var blevet hørt, inden SV-regeringen var en realitet,¹²¹ og forretningsudvalget modtog en massiv tilkendegivelse fra utilfredse socialdemokratiske partiforeninger.¹²² Selvom Anker Jørgensen blev overrasket og rystet over den voldsomme reaktion, var den måske ikke helt så uforståelig set på baggrund af, at S i sit principprogram fra 1977 var slået ind på en temmelig radikal kurs. Diskrepansen mellem dannelsen af en SV-regering og målet i dette program var stor.¹²³

Modtagelsen i V og DA

I V blev SV-regeringen tilsyneladende godt modtaget. På sommermødet den 3. august var der uenighed i folketingsgruppen, men et klart flertal i gruppen gik ind for SV-regeringen.¹²⁴ V's hovedbestyrelse gav allerede den 12. august SV-regeringen sin accept. Og den accepterede Christophersen som partiformand. Hvis der havde været klar modstand i hovedbestyrelsen, havde Christophersen nok ikke været den eneste kandidat til formandsposten. Så havde Ivar Hansen nok også stillet op. Han skønnede, at han ikke havde en chance, når der var opbakning i partiet til at forsøge en SV-regering.

I DA var der stor tilfredshed med dannelsen af SV-regeringen, idet man forventede, at V ville kunne stå imod LO's krav, når den svære overenskomst skulle hjem i 1979.¹²⁵

SV-REGERINGENS FORLØB

I det følgende skal det undersøges, hvorfor S og V ikke var i stand til at få SV-regeringen til at fungere længere end et års tid.

Kontaktministre

Et af SV-regeringens problemer blev oprettelsen af et system med kontaktministre mellem S og V. Ideen blev undfanget på et socialdemokratisk ministermøde kort efter SV-regeringens dannelse. Ifølge Anker Jør-

¹²¹ 10.6.1978. Hovedbestyrelsesmøde i S. Arkivnr. 500 Socialdemokratiet. Kassenr. 943.

¹²² 15.9 og 27.10.1978. Forretningsudvalgs møder i S. Arkivnr. 500 Socialdemokratiet. Kassenr. 463.

¹²³ Jan Helbak: Fra demokratisk socialisme til socialt demokrati. I Gerd Callesen et al.: *Udfordring og omstilling. Bidrag til Socialdemokratiets historie 1971-1996*. 1996. s. 285-315. s. 298ff.

¹²⁴ Larsen (1997). s. 45.

¹²⁵ *Arbejdsgiveren*. 20.9.1978. s. 5.

gensen opbyggede han et system af kontaktministre, så »ingen kører frem med forslag, tanker, som splitter regeringen«. ¹²⁶ Kontaktministrene blev hurtigt omdøbt til kontrolministre.

Systemet medførte, at en minister kunne risikere at få et hvilket som helst forslag blokeret af sin kontaktminister. I så fald skulle sagen gå videre til et ministerielt udvalg og derfra til planlægningsudvalget, der fungerede som det vigtigste udvalg i SV-regeringen. ¹²⁷ Her kunne udvalget så godkende/afvise forslaget. ¹²⁸

Fra borgerligt hold er ideen i eftertiden blevet kritiseret voldsomt. Man har bl.a. påpeget, at systemet fremmede mistilliden ministrene imellem og gjorde, at der aldrig blev skabt nogen holdånd. ¹²⁹ Eksempelvis Knud Enggaard (V): »Anker Jørgensen lavede en kontrolmodel, som indebar et element af mistro. Jeg var kontaktminister i forhold til Ritt Bjerregaard og Svend Auken. Det var jo lidt af en opgave. Regeringen fik en dårlig psykologisk start og blev aldrig et hold«. ¹³⁰

Selvom den borgerlige kritik gerne har en politisk undertone og for V's vedkommende et element af ansvarsfralæggelse, er det dog et faktum, at modellen kom til at fungere dårligt. Ministrene udnyttede den magt, som systemet gav, og afstod ikke fra selv i små sager at bruge systemet til at blokere beslutninger forberedt af kollegerne fra det andet parti. ¹³¹

Endvidere kom ideen også til at påvirke planlægningsudvalgets arbejde, idet det kom til at bruge megen tid på at løse interne tvister. Ideen med dette overordnede udvalg var, at det skulle lægge de store linier i regeringens arbejde. Nu blev planlægningsudvalget i stedet for optaget af dag-til-dag politik og »the problems of getting the coalition to hang together as one team of ministers«. ¹³²

¹²⁶ Jørgensen (1990). s. 149.

¹²⁷ I planlægningsudvalget sad Anker Jørgensen, Hækkerup, Heinesen, Ivar Nørgaard, Anders Andersen, Christophersen og Knud Enggaard. Ministermøderne var ikke den centrale beslutningsarena under SV-regeringen, det var planlægningsudvalget.

¹²⁸ Jørgen Grønnegaard Christensen : In search of unity : Cabinet committees in Denmark . I Thomas T. Mackie et al.: *Unlocking the Cabine. Cabinet Structures in Comparative Perspective*. London 1985. s. 114-137. s. 131.

¹²⁹ Anker Jørgensen har ikke selv peget på, at kontaktministrene kom til at udgøre et problem, men dagbogen har store lakuner for årene 1978-79. Auken peger heller ikke på, at modellen udgjorde et problem, hvilket nok ikke er så overraskende, da han var stærk modstander af regeringen. Socialdemokrater uden for regeringen har peget på, at mistilliden var et problem. Bl.a. Mogens Lykketoft: *Sans og samling. En socialdemokratisk krønike*. Viborg 1994. s. 67.

¹³⁰ Larsen (1997). s. 49.

¹³¹ Grønnegaard Christensen (1985). s. 131.

¹³² Ibid. s. 136.

Et bud på hvorfor Anker Jørgensen oprettede kontaktministrene, kunne være, at han simpelthen blev så påvirket af kritikken fra LO og partiet, at han ikke regnede med, at SV-regeringen kunne og skulle overleve særlig længe. Derfor søgte han i højere grad at undgå at blive snydt end at opbygge et forhold af tillid mellem ministrene.

Det er i hvert fald tydeligt, at der var temmelig divergerende opfattelser af, hvor længe SV-regeringen skulle leve. Hækkerup gav i september 1978 udtryk for, at den skulle sidde mindst 4-5 år, før det hjalp på den økonomiske situation.¹³³ Denne opfattelse blev imødegået af Anker Jørgensen, der kun forestillede sig, at regeringen skulle sidde valgperioden ud. Det vil sige højst til januar 1981.¹³⁴ Flere i V gav udtryk for, at regeringen skulle sidde længere end til januar 1981. Ellemann-Jensen mente endda helt frem til 1985.¹³⁵

Erklæringerne fra begge sider viser dog, at ingen af parterne opfattede SV-regeringen som en permanent institution. Det var et forsøg på at bringe parlamentarisk stabilitet ind i Folketinget, så de økonomiske problemer kunne løses. Når de var løst, ville de to parter gå hver til sit.

Hvorom alting er, er der en del, der tyder på, at Anker Jørgensen ikke forestillede sig, at SV-regeringen skulle sidde særlig længe. Derfor anså han det måske heller ikke for nødvendigt at skabe den nødvendige tillid ministrene imellem.

Overenskomstforløbet

Overenskomstforhandlingerne er det mest interessante kapitel i SV-regeringens levetid. For det første fordi et af de helt centrale mål med SV-regeringen var at få etableret en stram indkomspolitik. Det lykkedes ikke og fik afgørende betydning for regeringens skæbne. For det andet fordi overenskomstforløbet illustrerer det dilemma, Anker Jørgensen stod i. På den ene side skulle han få SV-regeringen til at fungere for at løse de økonomiske problemer. På den anden side var han nødt til at opretholde sammenholdet i den socialdemokratiske bevægelse.

Overenskomstforløbet viser klart, at Anker Jørgensen allerede meget tidligt i SV-regeringens levetid valgte side.

Anker Jørgens tilslutning

Anker Jørgensen var tydeligt rystet oven på den voldsomme kritik, som specielt LO rettede mod SV-regeringens dannelse. Det er nok en stor

¹³³ Hækkerup 9.9.1978. Hovedbestyrelsesmøde i S. Arkivnr.500 Socialdemokratiet. Kassenr. 943

¹³⁴ Anker Jørgensen 7.10.1978. Hovedbestyrelsesmøde i S. Ibid.

¹³⁵ Larsen (1997). s. 48.

del af forklaringen på, at han allerede den 1. september 1978 overlod det til Svend Auken og Holger Jensen¹³⁶ at udarbejde nogle modeller til løsning af forårets overenskomstsituation:

»I øvrigt gav jeg tilslutning til, at han (Auken) og Holger Jensen skal forberede nogle modeller til løsning af forårets situation«.¹³⁷

Dette citat er meget interessant, fordi Anker Jørgensen gav tilslutning til, at Auken og Holger Jensen kunne udarbejde retningslinierne for et evt. overenskomstindgreb. LO's cheføkonom og den LO-loyale Auken, der ikke kunne forestille sig en overenskomstløsning uden ØD, og som i øvrigt kun sad i regeringen, fordi LO ville have det – de to skulle altså i fællesskab forberede et eventuelt indgreb! Anker Jørgensen må næsten på forhånd have vidst, at de to næppe ville nå frem til en løsning, som V ville acceptere.

Anker Jørgensen dødsdømte allerede den 1. september trepartsforhandlingerne, fordi han gav LO's ledelse en klar forventning om, at han ville søge at følge Holger Jensens og Aukens skitse, hvis det blev nødvendigt at gribe ind.

De udeblevne trepartsforhandlinger

S viste da heller intet initiativ mht. trepartsforhandlingerne. Regeringen blev i Folketinget gentagne gange opfordret til at indlede trepartsforhandlingerne, men den foretog sig intet.¹³⁸ Den forholdt sig hele tiden afventende. Og i stedet for at indbyde til trepartsforhandlinger som Marienborgaftalen foreskrev, begyndte Anker Jørgensen at tale om, at regeringen afventede at blive tilkaldt af arbejdsmarkedets parter.¹³⁹ S kom følgelig heller ikke med noget tilbud om, hvad LO kunne få til gengæld for en stram indkomspolitik ud over, hvad der allerede var nævnt i Marienborgaftalen.

LO udviste da heller ikke på noget tidspunkt reel vilje til at gå ind i realistiske forhandlinger med DA. Ud over at LO fastholdt ØD som generelt overenskomstkrav, selvom det var lavt prioriteret i de enkelte forbund, så krævede man 30% i lønforhøjelse.¹⁴⁰ Godt nok droppede

¹³⁶ Økonom i LO 1948-1980. Holger Jensen var Thomas Niensens mest betroede embedsmand.

¹³⁷ Jørgensen (1990). s. 152.

¹³⁸ Eksempelvis 15.11.1978 i Folketinget under forespørgsel vedr. arbejdsløshed. Folketingstidende 1978-79. Bd.II. Kbh. 1980. sp. 2323 og 2341f.

¹³⁹ Ibid. sp. 2342.

¹⁴⁰ Jesper Due et al: *Overenskomstsystemets sammenbrud. En analyse af det danske overenskomstsystem og overenskomstforhandlingerne 1978-79*. Kbh. 1980. s. 117.

LO ØD-spørgsmålet i midten af december, men man fastholdt den store lønforhøjelse. LO's krav viser, at den ikke havde nogen interesse i at indgå i reelle forhandlinger, når Anker Jørgensen havde givet tilladelse til, at Auken og Holger Jensen kunne udarbejde en skitse til et indgreb.

DA var nogenlunde lige så urealistisk i sine krav. Den forlangte direkte nedgang i lønningerne og en fjernelse af dyrtidsreguleringen. DA gik klart efter et politisk indgreb med den forventning, at V's deltagelse i regeringen ville blive til dens fordel. Som Jesper Due og Jørgen Steen Madsen skriver, så »byggede begge hovedorganisationer på, at situationen ville ende med et politisk indgreb«. ¹⁴¹

S-LO-skitsen. Hvem lavede skitsen?

Auken og Holger Jensen udarbejdede i løbet af efteråret og vinteren en skitse til et eventuelt overenskomstindgreb.

Et usikkert punkt mht. skitsen er, om andre end Auken og Holger Jensen deltog i udarbejdelsen. Anker Jørgensens dagbog efterlader det indtryk, at det kun var Holger Jensen og Auken, der udarbejdede skitsen, men man kan ikke ud fra dagbogen udelukke, at andre kom til i arbejdet. I februar, da skitsen blev lækket til Ekstra Bladet, fremstod det i pressen som om, at Heinesen også havde deltaget i arbejdet med skitsen. ¹⁴² Det er dog svært at se, at Heinesen skulle have deltaget i arbejdet. Ud over at Thomas Nielsen i pressen sagde, at Heinesen ikke havde deltaget, ¹⁴³ så stred skitsens indhold imod Heinesens udtalelser, hvor han klart betonedede, at det var vigtigt med en stram indkomstpolitik.

Derudover bad Heinesen Budgetdepartementet om at beregne virkningen af forskellige lønsatser (3 forskellige indkomstpolitiske scenarier). Disse beregninger var bestemt ikke LO-venlige og forekommer lidt meningsløse, hvis Heinesen var i gang med at forberede et indgreb af en helt anden karakter sammen med Auken og Holger Jensen. Udregningerne var så kontroversielle, at Erling Jørgensen (departementschef i Finansministeriet) i et brev anbefalede Auken, Hækkerup og Heinesen, at udregningerne kun skulle *refereres* over for LO, da notaterne »er

¹⁴¹ Ibid. s. 125.

¹⁴² Jf. eksempelvis *WBA* 30.3.1979.

¹⁴³ *Børsen* 1.3.1979. Interview med Thomas Nielsen. Han fortalte, at det fra S kun var Auken, der havde deltaget, men at Anker Jørgensen havde konfirmeret det hele undervejs.

af ret ømtålelig karakter«. Desuden anbefalede Erling Jørgensen, at udregningerne blev vist til V.¹⁴⁴

Anker Jørgensen kendte selvfølgelig til S-LO-skitsen og fulgte tilsyneladende arbejdet løbende.¹⁴⁵ Det var da også Anker Jørgensen og Auken, der i fællesskab besluttede at informere den syge Hækkerup om skitsen, som i februar blev sendt hjem til ham.¹⁴⁶

Den 2. februar 1979 blev V's ledere orienteret mundtligt om skitsen, men de fik ikke lov til at se den.

S-LO-skitsens indhold

Skitsen var ganske kontroversiel på flere punkter. Den rummede således både et forslag om, at der skulle startes en ØD-ordning baseret på overskudsdeling (OD), og et forslag om oprettelse af en lønmodtageres investeringsfond. Desuden skulle dyrtidsreguleringen normaliseres igen. Lønglidningen blev bevaret, og de lavestlønnede skulle sikres i særligt omfang. Der skulle gives en uges ekstra ferie om året (betalt med de indefrosne dyrtidsportioner). Skitsen forventede, at den toårige overenskomst ville give en lønstigning på omkring 8½% p.a. Skitsen konstaterede, at »Der er således ikke realistiske muligheder for på kortere sigt at vende udviklingen til en forbedring af konkurrencepositionen ad indkomstpolitisk vej.«¹⁴⁷

Skitsen pointerede endvidere, at »En indkomstudvikling ad disse linier må betragtes som det lavest tænkelige minimum, der kan opnå til slutning hos lønmodtagerne«.¹⁴⁸

Skitsen var klart domineret af LO's og Aukens holdning og forekom ikke imødekommende over for V's synspunkter. Skitsen gik endvidere klart imod Marienborgaftalen, hvor det fremgik, at der skulle gennemføres en stram indkomstpolitik. Selvom skitsen betød en opgivelse af en stram indkomstpolitik, skulle der alligevel gennemføres en OD-ordning.

Budgetdepartementet havde beregnet, hvad en lønstigning på 8½% ville betyde. Det kaldte dette scenario 'uændret økonomisk politik'.

¹⁴⁴ Brev fra Erling Jørgensen 10.1.1979 til Auken, Hækkerup og Heinesen. S viste dog Budgetdepartementets udregninger til LO, men så vidt vides ikke til V. Per Hækkerups arkiv. Arkivnr. 55. Kassenr. 26.

¹⁴⁵ Interview med Thomas Nielsen. *Børsen* 1.3.1979.

¹⁴⁶ Jf. brev til Hækkerup 2.2.1979 fra arbejdsministerens ministersekretær. Per Hækkerups arkiv. Arkivnr. 55. Kassenr. 26.

¹⁴⁷ 'En samlet løsning'. 2.2.1979. Per Hækkerups arkiv. Arkivnr. 55. Kassenr. 26. Min fremhævelse.

¹⁴⁸ Ibid.

Dets konklusion var ikke til at tage fejl af: »Det fremgår, at der ved uændret økonomisk politik *ikke er udsigt til nogen nævneværdig forbedring af betalingsbalancen* over for udlandet i perioden 1979-82, og at der er *betydelig risiko for stigende ledighed*«. ¹⁴⁹

Med andre ord ville Marienborgaftalens betalingsbalancemål også blive ødelagt, hvis skitsen blev vedtaget.

Budgetdepartementet havde endvidere udregnet, at hvis indkomspolitikken blev 7% p.a., og man gennemførte en lille finanspolitisk stramning, så var det stadig realistisk, at betalingsbalanceunderskuddet blev 6.5 mia. kr., og det ville stadig være muligt at opretholde reallønnen. ¹⁵⁰ Dertil kommer, at der ville være mindst 35.000 færre ledige i 1982, hvis man i stedet gennemførte en indkomspolitik på 7% p.a.

S-LO-skitsen offentliggøres

Den 15. februar 1979 blev S-LO-skitsen lækket til Ekstra Bladet. ¹⁵¹ Forhandlingerne mellem DA og LO brød da hurtigt sammen, idet DA ikke kunne se ideen i fortsat at forhandle. ¹⁵²

Efter sammenbruddet var regeringen nødt til at gribe ind. Det bragte Anker Jørgensen i den ubehagelige situation, at han var presset fra to sider. Dels fra LO, dels fra V. Dette afspejler sig klart i dagbogen. Her citeret fra den 18. februar 1979: »jeg ønsker, at det skal lykkes for SV, men vi vil ikke have hård konfrontation med LO«. ¹⁵³ Ud over det interessante skift fra »jeg« til »vi«, så viser dette dagbogscitat, at Anker Jørgensen *ønskede*, at SV-regeringen skulle lykkes, men at han og partiet ikke *ville* have en konfrontation med LO. Det ses altså atter, hvordan Anker Jørgensen prioriterede mellem SV-regeringens fortsatte eksistens og LO's forståelse.

I løbet af februar og marts 1979 forhandlede S og V. Anker Jørgensen holdt meget fast i S-LO-skitsen. »vi kan ikke afvige væsentligt fra skitsen«, hedder det gentagne gange i dagbogen. ¹⁵⁴ Anker Jørgensen havde tilsyneladende også givet LO sit ord på, at S ikke ville lave et overenskomstindgreb, der var uacceptabelt for LO. I hvert fald fremgår det af referatet fra LO's forretningsudvalgsmøde den 16. marts 1979, at: »Socialdemokratiet har givet tilsagn om, at der ikke indgås nogen af-

¹⁴⁹ 'Notat 1'. 10.1.1979. Per Hækkerups arkiv. Arkivnr. 55. Kassenr. 26.

¹⁵⁰ Ibid.

¹⁵¹ *Ekstra Bladet* 15.2.1979.

¹⁵² Ibid. 23.2.1979.

¹⁵³ Jørgensen (1990). s. 166.

¹⁵⁴ Ibid.

tale med Venstre om et sådan indgreb [overenskomstindgreb], uden fagbevægelsens accept«. ¹⁵⁵

S forsøgte tydeligvis at presse S-LO-skitsen igennem, hvilket gjorde Christophersen stadig mere rasende. Christophersens reaktion fremgår bl.a. af Anker Jørgensens dagbog, hvor Anker Jørgensen citerer ham for følgende replik: »Nu strammer du den. Sådan kan I ikke behandle os. Vi bliver til grin i Venstres gruppe«. ¹⁵⁶

Det er også sigende, at den endelige løsning – ifølge Anker Jørgensen – blev fundet af Auken og Holger Jensen søndag den 18. marts 1979: »kl. 10 ringede Svend Auken. Han sad ude hos Holger Jensen [...] Nu mente han og Holger, at de havde løsningen«. ¹⁵⁷

Samme dag præsenterede Anker Jørgensen en noget forbavset Christophersen for denne »løsning« og tilføjede, at den skulle være vedtaget senest den følgende dag. Stillet overfor dette fait accompli valgte Christophersen at acceptere. Der er dog ingen tvivl om, at det overenskomstforlig, der blev vedtaget, mindede forbløffende om S-LO-skitsen. ¹⁵⁸

Den endelige løsning

I den endelige skitse faldt OD-ordningen ud, men de fleste andre punkter i skitsen blev vedtaget. Lønstigningerne blev endda større end de 8½%. ¹⁵⁹ Dyrstidsreguleringen normaliseredes, lønglidningen blev bevaret uantastet, og de lavestlønnede blev sikret en større minimumsløn. Derudover blev den femte ferieuge vedtaget (betalt af de indefrosne dyrstidsportioner). ¹⁶⁰

Hermed var det lykkedes Anker Jørgensen at tilfredsstille både LO og de mest kritiske i folketingsgruppen, men på bekostning af SV-samarbejdet. Auken var en af de mest markante kritikere af SV-regeringen, og LO havde konstant kritiseret SV-regeringen. At Auken og LO fik lov til at udarbejde den skitse, der blev vedtaget som det endelige forlig, viser med al ønskelig tydelighed, at Anker Jørgensen prioriterede bevægel-

¹⁵⁵ 16.3.1979 LO's FU. Arkivnr. 1500 LO. Kassenr. 2211.

¹⁵⁶ Jørgensen (1990). s. 212.

¹⁵⁷ Ibid. s. 215f.

¹⁵⁸ For en sammenligning se *WBA* 30.3.1979.

¹⁵⁹ I samtiden var det omdiskuteret, hvad overenskomsten kom til at betyde. De fleste antog dog, at stigningen blev mere end 8½% (jf. folketingsdebatten). Faktisk blev stigningen for 1979 inden for industri og håndværk 10,2%. Erik Hoffmeyer: *Dansk Pengehistorie*. Bd. 5. Kbh. 1993. s. 48.

¹⁶⁰ Jørgensen (1990). s. 216f. Anker Jørgensen var selv betænkelig over, at minimumslønningerne ville sætte for meget lønglidning i gang. Se endvidere Hoffmeyer (1993). s. 118.

sens forståelse højere end SV-regeringens sammenhold. Og det viser også, at bevægelsens forståelse kom før en økonomisk genopretning.

Der er da heller ingen tvivl om, hvem der var mest tilfreds med forliget. En ganske interessant gengivelse findes hos Anker Jørgensen: »Men Anders [Andersen] så sammenbidt ud. Henning [Christophersen] havde haft det svært, men var vist godt tilfreds [...] Knud Enggaard var så sur som en eddikebrygger. Svend [Auken] var *før* begejstret«. ¹⁶¹ Og mens LO's Thomas Nielsen var så tilfreds, at han sagde til *Aktuelt*, at »vi har fået en ny regering«, ¹⁶² så fortalte Ellemann-Jensen, at DA direkte opfordrede V til at trække sig ud af regeringen. ¹⁶³

V var tydeligt utilfreds med forhandlingsforløbet og forliget. ¹⁶⁴ Selvom venstremændene udadtil forsvarede forliget, så skinner det igennem, at de ikke var begejstrede. Ellemann-Jensens forsvar for forliget under 1. behandlingen i Folketinget er karakteristisk: »Derfor kan venstre gå ind for denne løsning, selv om vi til fulde erkender, at den ikke i sig selv indebærer en løsning på landets dybt alvorlige økonomiske problemer, og at den risikerer at lukke op for en lønudvikling, der er kraftigere end den, man venter i de lande, vi skal konkurrere med«. ¹⁶⁵

V valgte dog at blive i regeringen, selvom Schlüter på et hemmeligt møde angiveligt skulle have fortalt Christophersen, at V ville blive behandlet pænt, hvis det trak sig ud af samarbejdet. ¹⁶⁶ Alternativet var et Folketingsvalg, og det ønskede Christophersen ikke på dette tidspunkt. ¹⁶⁷ V håbede måske stadig, at SV-regeringen ville være i stand til at løse de økonomiske problemer, selvom overenskomstforliget ikke ligefrem bidrog til dette. ¹⁶⁸

Det var ikke lykkedes at føre en stram indkomspolitik, og betalingsbalancemalet var også ødelagt.

¹⁶¹ Jørgensen (1990). s. 220.

¹⁶² *Aktuelt* 21.3.1979.

¹⁶³ *Liberal*. nr. 2/79. Holte 1979. s. 13. Se endvidere *Arbejdsgiveren*. 5.4.1979. s. 5.

¹⁶⁴ I pressen opstod ligefrem rygter om, at Ivar Hansen overvejede at forlade regeringen. *Aalborg Stiftstidende* 20.3.1979.

¹⁶⁵ *Folketingstidende* 1978-79. Bd.VI. Kbh. 1980. sp. 8619.

¹⁶⁶ Hans Engell: *På slotsholmen*. Viborg 1997. s. 30. Schlüter nævner ikke dette tilbud i Poul Schlüter: *Sikken et liv*. Viborg 1999.

¹⁶⁷ I meningsmålingerne i marts stod V hverken godt eller skidt. Erik Lund: *Avisårbogen*. 1979. Kbh. 1980. s. 45.

¹⁶⁸ *Liberal*. nr. 2/79. Holte 1979. s. 3ff.

SV-regeringens endeligt

Efter overenskomstforliget var det tydeligt, at V blev mere og mere frustreret over de manglende økonomiske resultater. V måtte sande, at der tilsyneladende ikke var en direkte sammenhæng mellem tilvejebringelsen af politisk stabilitet og en bedre økonomi. I hvert fald ikke i regering sammen med S. De hovedmotiver, der drev V ind i SV-regeringen, blev ikke opfyldt. V fik hverken parlamentarisk indflydelse eller sine økonomiske målsætninger opfyldt. Det var nok ikke uden grund, at der i *Liberal* opstod en debat om, hvordan V kunne styrke sin profil, der syntes at være forsvundet.¹⁶⁹

V's kritik af SV-regeringen blev markant over sommeren 1979. Utilfredsheden manifesterede sig i, at man truede med at gå. Der var ingen tvivl om, at V kraftigt signalerede, at det var på vej ud af regeringen. Over sommeren krævede V igen og igen økonomiske tiltag, men Anker Jørgensen afviste kategorisk.

Det var dog Anker Jørgensen, som stoppede SV-regeringen. Få dage før S's folketingsgruppe og LO skulle mødes til et stort anlagt fællesmøde den 17. september 1979, fortalte Anker Jørgensen i *Politiken*, at en obligatorisk overskudsdeling var mindstemålet for, hvad S ville kræve gennemført under de forestående forhandlinger med V.¹⁷⁰ Derved var det Anker Jørgensen selv, som dødsdømte SV-regeringen.

Det fortæller meget, at Anker Jørgensen lod regeringen falde på ØD-spørgsmålet. Et emne uden folkelig opbakning, men et emne, som stod LO's hjerte nær. Forholdet til LO og den kritiske fløj i folketingsgruppen blev derved bedre, men det medførte SV-regeringens fald. Selvom SV-regeringen således faldt på ØD-spørgsmålet, gjorde S ikke emnet prægnant i valgkampen.¹⁷¹

V var godt klar over, at det var regeringens endeligt. Og da V få dage senere holdt landsmøde, bekendtgjorde Christophersen, at V ville have totalt løn- og prisstop. Karl Hjortnæs (S) kaldte dette en »krigs-erklæring«, hvortil Christophersen replicerede »Det er ingen åben krigserklæring«.¹⁷² Valgkampen var reelt begyndt, og den 27. september 1979 udskrev Anker Jørgensen valg, da S og V – 'overraskende nok' – ikke kunne blive enige om åbningstalen.¹⁷³

¹⁶⁹ *Liberal* nr. 3/79. Holte 1979. s. 3ff. og *Liberal* nr. 4/5/79. Holte 1979. s. 8ff.

¹⁷⁰ *Politiken* 14.9.1979. Interview med Anker Jørgensen.

¹⁷¹ Jørgensen (1990). s. 260.

¹⁷² *WBA* 28.9.1979.

¹⁷³ Jørgensen (1990). s. 276.

Konklusion

Forklaringen på SV-regeringens sammenbrud skal i høj grad findes hos S. SV-regeringens skæbne blev på mange måder allerede afgjort under forhandlingerne på Marienborg og i de første dage efter dens dannelse. For det første lykkedes det ikke Anker Jørgensen at tilvejebringe en særlig idérig eller for den sags skyld klar aftale mellem de to partier, hvilket bl.a. betød, at 'slagsmålene' mellem de to partier måtte tages løbende, og det sled tydeligvis regeringen ned. For det andet blev Anker Jørgensen dybt rystet over S's og LO's voldsomme angreb efter regeringens dannelse. Anker Jørgensen var på det rene med, at regeringen ville blive modtaget med en vis afstandtagen og kritik, men den store nedsabling kom bag på ham.

Anker Jørgensen traf i starten af september 1978 et par afgørende beslutninger, der fik stor betydning for SV-regeringens skæbne. For det første viste beslutningen om at opbygge et system af kontaktministre sig at være en uhensigtsmæssig nyskabelse, idet modellen institutionaliserede den i forvejen fremherskende mistillid mellem S og V og var med til at ødelægge samarbejdet mellem de to partier. Anker Jørgensen var så påvirket af kritikken fra baglandet, at han fra første færd begyndte at indstille sig på, at SV-regeringen skulle være en kort fornøjelse. Derfor så han heller ikke nogen grund til at fremme samarbejdet mellem de to partier, men søgte i stedet at gardere S mod at blive snydt af V. Der blev følgelig aldrig skabt et tillidsfuldt samarbejde mellem de to partier, og planlægningsudvalget kom heller ikke til at fungere. Overenskomstforløbet vidner klart om, at regeringssamarbejdet ikke fungerede.

En anden beslutning, der fik stor betydning for SV-regeringens skæbne, var Anker Jørgensens tilslutning til at lade Auken og Holger Jensen udarbejde modeller til forårets indgreb. Anker Jørgensen må have vidst, at LO's cheføkonom og den LO-venlige Auken, der kun sad i regeringen, så længe LO ville have det, og i øvrigt ikke kunne forestille sig en overenskomstløsning uden ØD, næppe ville finde frem til et resultat, der ville tilfredsstille V eller opfylde Marienborgaftalens hensigt. Derved undergravede Anker Jørgensen ikke alene trepartsforhandlingerne, men også en af hovedideerne med SV-regeringen: at tilvejebringe en stram indkomstpolitik. LO må fra den 1. september 1978 have haft en klar forventning om, at Anker Jørgensen, hvis (læs: når) det blev nødvendigt at gribe ind, ville søge at gennemføre Aukens og Holger Jensens skitse. Den mest nærliggende forklaring på Anker Jørgensens tilslutning til forslaget om at Auken og Holger Jensen skulle udarbejde modellerne, er, at han var så påvirket af kritikken fra baglan-

det, at han ikke ville gå imod. Derved endte overenskomstløsningen i store træk med at følge Aukens og Holger Jensens tanker, hvorved det ikke lykkedes at foretage et virkeligt angreb på de økonomiske problemer.

Selvom Anker Jørgensen blev påvirket af SV-regeringens negative modtagelse, og selvom regeringsaftalen vitterlig var tyndbenet, kan disse forhold næppe stå som en dækkende forklaring på, hvorfor SV-regeringen led skibbrud. Statsministeriets udkast i juni 1978 til hvad en kommende flertalsregering skulle udrette, var ikke særlig ambitiøst. Det adskilte sig ikke fra de mange andre kriseforlig op gennem 70'erne. Da det i høj grad var Anker Jørgensen, som stod for udarbejdelsen af dette udkast, viser det, at der i dele af S's ledelse var en vis træghed over for at tage omfattende og afgørende skridt til at bekæmpe den økonomiske krise. Anker Jørgensen ønskede at løse den økonomiske krise, men SV-regeringen var blot én mulighed. Som mødet i 'Kredsen' den 26. maj 1978 demonstrerede, var der mange parlamentariske konstellationer, der kunne bruges i S's forsøg på at løse den økonomiske krise. Og da SV-regeringen – ifølge Anker Jørgensen – fik for store omkostninger for den socialdemokratiske bevægelse, valgte han at stoppe den.

Hovedforklaringen på SV-regeringens fald skal altså ikke kun findes i en tynd aftale, og i at Anker Jørgensen blev påvirket af de voldsomme reaktioner oven på SV-regeringens dannelse, men også i, at Anker Jørgensen ikke havde de store økonomiske ambitioner med SV-regeringen, og at SV-regeringen kun var én af flere parlamentariske muligheder til løsning af den økonomiske krise, hvilket gjorde, at Anker Jørgensen ikke så nogen grund til at kæmpe med næb og klør for SV-regeringens overlevelse, da dele af partiet og særlig LO sagde fra.

SV-regeringens forlis var i høj grad et nederlag for Heinesen og den linie, som han repræsenterede i den økonomiske politik. Heinesen tog da også konsekvensen og forlod regeringen. SV-regeringens fiasko var derimod en sejr for LO og de kræfter i partiet, der ønskede et tæt samarbejde mellem parti og fagbevægelse. At denne retning sejrede, blev en katastrofe for partiet. Det lykkedes aldrig partiet at få grebet tilstrækkelig hårdt ind over for de økonomiske problemer, der blev værre og værre.¹⁷⁴ S's økonomiske politik fik hermed langsomt men sikkert skubbet R over til V og K, der havde fundet sammen i et mere frugtbart

¹⁷⁴ I 1982, da Anker Jørgensen gik af, var der omkring 320.000 arbejdsløse, inflationen var omkring 10%, underskuddet på betalingsbalancen var næsten 20 mia.kr. og udlandsgælden over 160 mia.kr. (Henning Fonsmark: *Schlütters Danmark. Historien om en politisk karriere*. Greve 1992. s. 88).

samarbejde efter SV-regeringens opløsning. SV-sammenbruddet kan således betragtes som det første store skridt på vejen mod den ørkenvandring, som S oplevede under Poul Schlüter.

Anders Fogh Rasmussen har som én af de få borgerlige politikere givet udtryk for, at V også bar en del af skylden for SV-regeringens kollaps, fordi V ødelagde »mulighederne for en kursændring i Socialdemokratiet ved at lave et så svagt og usammenhængende regeringsgrundlag«. ¹⁷⁵

Fogh Rasmussen har ret i, at regeringsgrundlaget var tyndt, men han overvurderer nok V's muligheder i august 1978. Hvad kunne V rent faktisk gøre? Hvad var mulighederne, da partiet først havde sagt ja til regeringsforhandlingerne?

V stod svagt, da forhandlingerne gik i gang. Det havde et stort valgnederlag i bagagen; det havde just skiftet formand, og det var i fare for at blive isoleret i den økonomiske politik. Da V havde sagt ja til forhandlingerne med S, udgjorde firkløversamarbejdet ikke længere et realistisk alternativ, og V ville følgelig stå svækket i en valgkamp, hvis forhandlingerne endte uden resultat. Spørgsmålene er derfor: Var det realistisk, at V kunne forlade forhandlingerne uden et resultat? Og kunne V's 21 mandater have presset S's 65 til 'en kursændring'?

Med Hartlings berømte ord om K fra 1973 in mente kan man sige, at V ikke var i en position, hvor det kunne tillade sig at fremsætte alt for bastante krav. For det første var det ikke en særlig attraktiv mulighed for V at forlade regeringsforhandlingerne, og for det andet var V ikke i en position, hvor det kunne presse S. Hvis S skulle foretage denne kursændring, skulle det under mere pres end af V's svækkede 21 mandater. Man kan anføre, at V aldrig burde være gået ind i forhandlingerne om en SV-regering, når partiet stod så svækket, som tilfældet var. Og derved bærer V også en del af ansvaret for, at Marienborgaftalen blev uklar og visionsløs.

¹⁷⁵ Larsen (2000). s. 46.

SUMMARY

*The Social Democratic-Liberal Government's
Background, Formation and Short Life*

In the summer of 1978 the Danish Social Democratic party and the Liberal Party formed a coalition government. Its main purpose, it claimed, was to restore Denmark's economy, which had deteriorated steadily since the first oil crisis. The government was an 'historic' experiment, because the two parties had a long record of opposition to each other. This article deals with the government's formation, its course and the reasons why it lasted little more than one year.

In August 1978, when the two parties decided to form a coalition government, both parties had an interest in restoring the economic situation, though other motives concerning the parliamentary situation, the parties' interests, and personal motives also played a role. The most important agreement between the two parties was a declaration of intent concerning incomes policy. The aim was a tight incomes policy in the years to come. The government planned tripartite negotiations between trade unions, employers and government.

The trade unions strongly resented the coalition. Prime Minister Anker Jørgensen, leader of the Social Democratic party, was heavily influenced by the confrontations between the party and the trade unions. Instead of fighting for the coalition, Anker Jørgensen sought to satisfy the trade unions. The government did not succeed with the tripartite negotiations. In the end the government had to make another statutory incomes policy solution. It was a solution that did not fulfil the declaration of intent concerning incomes policy, but it was a solution that pleased the trade unions.

In September 1979 the government broke down, only partly because of internal disagreement about policies to fight the economic crisis, but mainly due to the Social Democrats' unclear position. The party's weak leader had limited priorities concerning the economy and too many internal problems,